

Delad läsning

Om biblioterapi, shared reading, narrativ medicin, läslov, klass, läsande förebilder, tillgänglig läsning, letterbox club, läslandet, läslyftet med mera

Förord

Delad glädje är dubbel glädje! Vi vill dela denna skrift med dig som på olika sätt arbetar med eller intresserar dig för läsfrämjande.

Kulturrådet har i uppdrag att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande verksamhet av nationellt strategiskt intresse. Vi fördelar stöd till läs- och litteraturfrämjande insatser, driver egna projekt och sprider kunskap om den läsfrämjande verksamhet som pågår runtom i landet. Vi sammanställer också relevant forskning på området.

Myndigheter och läsfrämjande aktörer behöver arbeta tillsammans och dra nytta av varandras uppdrag, kompetenser och kontaktnät. Vi ser samverkan som en nyckelfaktor för att lyckas med vårt uppdrag. Av den anledningen har vi bildat ett nätverk för läsfrämjande. Denna skrift är en dokumentation efter det nätverksmöte som hölls i december 2020. Texterna i skriften kommer från de medverkande talarna på träffen, och de synpunkter som lyfts fram är författarnas egna.

Larmen om barns och ungdomars sjunkande läsmotivation diskuteras inte bara i skolan och på biblioteket; läsning har blivit ett samhällsintresse. Vi står nu på tröskeln till en kraftsamling kring läsfrämjande. Flera statliga myndigheter har fått stärkta uppdrag för att främja läsning, bland annat Skolverket, Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och Kulturrådet.

Regeringen har beslutat att Kulturrådet i år ska sätta ett nationellt läsråd, och ett treårigt läslyft för folkbibliotekarierna ska också komma till stånd. Dessa förslag stannar i sin tur från Läselegationens betänkande *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället* (SOU 2018:57). Samtidigt med dessa nya satsningar förlängs tidigare uppdrag som Bokstart, vilket blir permanent, och bidraget Stärkta bibliotek som kommer att delas ut fram till och med 2023.

Kulturrådets arbete syftar till att uppfylla regeringens nationella mål för litteratur- och läsfrämjande: *Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.*

Delad glädje är som sagt dubbel glädje. Vi hoppas att du som läser denna skrift ska inspireras och lära dig något nytt.

Avslutningsvis, tack till er författare som delar med er av era kunskaper och erfarenheter!

Lotta Brilioth Biörnstad
Enhetschef, Litteratur och bibliotek

Innehåll

Läsfrämjande och klass	2
Shared reading – gemensam högläsning och socialt samspel	8
Kampanjen och kortfilmen Man Läser	14
Läsfrämjande i socioekonomiskt utsatta områden	18
Läsfrämjande som professionellt objekt	22
Vad händer med läsningen i vår mångmediala miljö?	26
Biblioterapi inom Kriminalvården och med anhöriga	32
En läkares reflektioner utifrån ett samtal med Siri Hustvedt om narrativ medicin	38
Möt Kulturrådets nätverk för läsfrämjande	43
Astrid Lindgren Memorial Award	44
Myndigheten för tillgängliga medier	45
Författarförbundet	46
Skolverket	48
Läsrörelsen	49
Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Letterbox Club	50
Bilder från nätverksträffen	51
Kulturrådets läsfrämjande arbete	72
Våra läsfrämjande bidrag	75
Nya uppdrag 2021	76

Jimmy Vulovic

Läsfräm- jande och klass

Jimmy Vulovic är litteraturvetare, författare och föreläsare. Hans forskning handlar till stor del om den svenska folkbildningsrörelsens framväxt. Det har resulterat i ett antal böcker och artiklar. Han är dessutom aktuell med essäsamlingen *Bokstavskamp: Essäer om läsning, litteratur & klass* (2020).

Skönlitterär läsning är förenad med en rad positiva effekter. Och det är väl nästintill ett standardinslag i varje läsfrämjande text att nämna den saken. Exempelvis kan vi i det omfattande betänkandet från Läsdelegationen, *Barns och ungas läsning: Ett ansvar för hela samhället*, ta del av läsningens många fördelar. Av betänkandet framgår bland annat att läsning är nyttigt och utvecklande för både individ och samhälle. Betänkandet ringar också in den grupp med störst förbättringspotential ifråga om läsfrämjande insatser. Det gäller framför allt barn i socioekonomiskt svaga familjer och pojkar på ett mer generellt plan (*Barns och ungas läsning* 2018, s. 23 f). En anledning till att läsfrämjande är viktigt formuleras alltså och en prioriterad målgrupp lyfts fram. Återstår bara frågan vad insatserna bör bestå av för att vara så effektiva som möjligt.

Det är nog få läsare som i dag skulle argumentera mot litteraturläsningens fördelar. Få läsare, inklusive jag själv, invänder då litteraturvetaren Paul Tenngart i sina inledande ord till *Barnlitteraturens värden och värderingar* skriver att skönlitteratur kan hjälpa barn och ungdomar att få ordning på sin egen tillvaro: "Genom att spegla sig själv och sina erfarenheter i litterära karaktärer, händelser och situationer får man hjälp med att bedöma sitt eget inre tillstånd." (Kärrholm och Tenngart 2012, s. 32). Likaså nickar de flesta läsare nog instämmande då forskare listar läsningens många förtjänster. Till vanligt förekommande empati-, demokrati- och identitetsargument brukar dessutom läggas att litteraturläsning är en källa till kunskap, gynnar språkutveckling, bidrar till kulturell identitet samtidigt som den kan ge en ökad förståelse för kulturell mångfald. Problemet är bara, och det tror jag också de flesta håller med om, att det inte är redan övertygade läsare som läsfrämjarna måste övertyga.

Jag kan tycka att den debatt som de senaste åren har förts kring barns och ungdomars minskade läsning präglas av partiell klassblindhet. Partiell i den meningen att de flesta som uttalar sig verkar fullt medvetna om att klass är en viktig faktor till varför icke-läsare inte läser, samtidigt som man i debat-

ten inte riktigt förmår se världen ur något annat än det egna medelklassperspektivet. Så när Svenska Förläggareföreningen 2020 rapporterade om läget på bokmarknaden uppstod snabbt en debatt om hur vi bäst ska få de unga att läsa. Ivrigt gav kulturskribenter tips och råd om hur vi bör gå tillväga. Säkert bra tips många av dem. Men en fråga som mig veterligen inte ställdes var om ett minskat läsande bland socioekonomiskt svaga grupper och pojkar generellt kan bero på att det inte finns så mycket bra att läsa. Kanske är det den frågan Kultursverige och förläggareföreningen borde börja med. För nog måste det väl ändå finnas en gräns för hur många skildringar av i grunden ganska trygga medelklassliv som en människa ska tåla. Eller för den delen hur många mordgåtor man ska orka med. Där i stort sett inget mord ens liknar de skjutningar som många socioekonomiskt utsatta barn lever tätt intill. Varför skulle de barnen vilja läsa om Lasse och Maja?

Det kan tyckas motsägelsefullt att i en tid då textutbudet väl är det största någonsin, undra om det inte finns något att läsa. Men vad jag menar är att det finns väldigt mycket av samma sak att läsa, texter med ungefär samma perspektiv. Och genom min egen forskning, som till stor del handlar om den svenska arbetarrörelsens folkbildningsarbete, har jag insett att en viktig del av det som kan kallas för historiens största läsfrämjande projekt, var den publicistiska verksamhet som utvecklades parallellt med alla de insatser som till exempel Arbetarnas Bildningsförbund genomförde. Det fanns då en rad förlag, tidskrifter och tidningar där arbetarklassens reella livserfarenheter blev till litteratur. I dag är det nog många som glömt bort dessa publikationers betydelse då arbetarklassen blev en läsande klass. Trots att forskning om läsfrämjande ständigt återkommer till just vikten av en koppling mellan liv och litteratur. Exempelvis pekar litteraturvetaren Jonas Andersson i Kulturrådets rapport *Med läsning som mål: Om metoder och forskning på det läsfrämjande området* på att den subjektivt relevanta läsningen, läsning som skapar "kopplingar mellan det lästa och det egna livet", är en viktig motiverande faktor för att locka till läsning (Andersson 2015, s. 19).

Insikten om livets betydelse för läsningen (och tvärtom) var en av de viktigaste insikterna då ABF:s litteraturkommitté under tidigt 1920-tal byggde upp en litterär infrastruktur inom arbetarpressen. Genom att skapa en organisation som systematiskt och strukturerat försåg pressen och därmed arbetarläsarna med litteraturtips gjorde de en stor insats som litteraturförmedlare och läsfrämjare. En central aspekt i artikelserier som exempelvis *Ett eget bibliotek* där litteraturtips om vad en arbetares bibliotek bör innehålla, var att lägga störst vikt vid sådana verk som kunde förena arbetarnas liv med litteratur. (Vulovic 2009, s. 210–212). Den tydliga retoriska vinklingen på just arbetarklassens erfarenheter var ett framträdande drag även i arbetarrörelsens skönlitterära/kulturella barnverksamhet inom den så kallade Sagostundsrorelsen. I januari 1904 anordnades den första sagostunden i Malmö. Flera av rörelsens grundare initierade sedan ABF 1912 (Vulovic 2013, s. 97–99).

Till vikten av att liv och litteratur enkelt kan sammankopplas, måste även behovet av läsande förebilder lyftas fram som en viktig faktor i framgångsrikt läsfrämjande arbete. Och historiskt sett kan bildningsrörelsen återigen ge viktiga insikter. Att det var arbetarnas "egna" som berättade, inte nödvändigtvis föräldrar eller familj men i alla fall någon som man kunde identifiera sig med, om den skönlitterära läsningens nytta var viktig. En intressant iakttagelse av det fenomenet, fast i en nutida kontext, skulle kunna vara det läsintresse som väcks hos pojkar i socioekonomiskt utsatta områden då det är någon de ser upp till som förknippas med litteratur. Jag tänker främst på det ökade intresse som, om jag har tolkat rapportering-

en rätt, visade sig när Zlatan Ibrahimovics självbiografi *Jag är Zlatan* gavs ut 2011. Exemplet visar även på vikten av koppling mellan livet den potentielle läsaren lever och vad som gestaltas i litteraturen. I självbiografien gestaltas inget i grunden tryggt medelklassliv, utan istället en verklighet och en kamp som många socioekonomiskt utsatta kan känna igen sig i. Detsamma kan sägas om vi återigen blickar bakåt i historien. Arbetarlitteraturens framväxt gick hand i hand med det läsfrämjande bildningsarbetet. Det ena gav det andra.

Det talas ofta om läsning som något slags abstrakt begrepp som i sig har ett egenvärde oavsett vad vi läser. Ibland kan jag uppfatta debatten som att bara vi läser mer så blir allt bra. Vi sägs bli bättre människor av att läsa, vår demokrati sägs bli bättre, ja, hela vårt samhälle. Och det ligger något i det. Men jag tror samtidigt att det är ett ganska dåligt argument för den som vill få icke-läsare att bli läsare. Jag tror nämligen det är få som tar på sig den både ansträngande och tidskrävande uppgiften att läsa exempelvis en roman bara för att det är bra för demokratin eller samhället. Underhållningsargumentet är heller inte särskilt bra. För i ärlighetens namn ska det väl sägas att de flesta nog tycker en film på två timmar är mer underhållande än några dagars kamp med en text. Men samtidigt finns det i läsningen något som gör det överlägset filmtittandet. Och det är själva läsaren. Litteraturvetaren Lena Kåreland berättar i *Barnboken i samhället* om lästeorier som pekar på läsaren som en medskapare (Kåreland 2013, s. 91). En roman är ju egentligen bara halvfärdig då vi börjar läsa den. Själva texten på sidorna är bara hälften av romanen. Den andra hälften sker då läsaren ger bokstäverna liv.

Det är när läsaren blir en medskapare som läsningens magi uppstår. I det uppstår också alla läsningens nyttor. När vi lockas att föreställa oss så lockas

”Det talas ofta om läsning som något slags abstrakt begrepp som i sig har ett egenvärde oavsett vad vi läser”

“ jag är
inte en
sån som
läser

LÄS ARBETARNAS
Perspektiv

vi också att lära oss och att ta till oss orden och språket. Inne i texten tvingas vi hålla reda på händelseförlopp och personer och deras relationer. Vi måste även hålla reda på tidsförlopp, alltså att sätta alla händelser i relation till berättelsens dåtid, nutid och framtid. Till det kan läggas att vi också ofta måste se och försöka förstå de nämnda händelserna ur olika personers perspektiv. Inte minst ur våra egna erfarenheters perspektiv. Allt det där är bra för våra hjärnors utveckling (och kanske även våra personligheters utveckling). Det är säkert bra för demokratin och samhället också. Även om det måste betonas att många antidemokrater har varit hängivna läsare. Men som sagt, hur bra det än är för oss så är det nog inte det som säljer in själva läsandet. Istället tror jag att mer existentiella och individuellt erfarenhetsbaserade aspekter av läsningen gör det. Det är en slutsats som jag landar i med hjälp av insikterna som speglas i arbetarrörelsens läsfrämjande arbete. Men även min egen väg till läsandet bidrar till övertygelsen: Jag avslutar med ett citat som för min del slog en bro mellan 1920-talet och mitt eget liv som läsare. Det är från upptakten till den nämnda artikelserien *Ett eget bibliotek* från ABF:s litteraturkommitté.

Böckerna äro ett av de förnämsta vapnen i klasskampen. Den sociala seger som vinnes och den sociala maktställning som uppehålls utan bildning bli i längden bedräglig: den rang, som bildningen ger, står okuvad över varje

Läsfrämjande och klass

annan. Så bilda böckerna en ersättning för samhällets orättvisor genom det högre innehåll de bjuda, en sköld under dess förödmjukelser och den vapensmedja, i vilken smidas vapen mot maktmedlens innehavare. [...] Var och en vill ha något, han kallar sitt, och vad någon äger bidrar att ge den hemkänsla i livet, utan vilken ingen kan trivas. Men det är viktigare att ha egna böcker än egna möbler. Ty möblerna äro döda, men böckerna innehålla människosjälar, som kunna egga och värma. Böckerna föra oss in i en ädlare krets eller ett starkare liv än de förhållanden, i vilka vi dagligen leva, kunna erbjuda. Den som äger goda böcker och känner och älskar deras innehåll, han är därmed en jämlike med varje annan bildad person, med vilken han delar detta andliga innehåll.

Ett eget bibliotek: varför man bör hava egna böcker
i Studiekamraten: Tidning för det fria och frivilliga bildningsarbetet.

Orden om litteraturen som en väg till jämlikhet och frihet är från 1921. 100 år senare har vi ännu mycket att lära av dem. Den sortens emancipatoriska diskussioner bör föras av läsfrämjare som vill få barn ur socioekonomiskt utsatta grupper att läsa.

Källor

- Andersson, Jonas (2015). **Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området**. Stockholm: Statens kulturråd. Tillgänglig på internet: www.kulturradet.se/publikationer/med-lasning-som-mal/
"Ett eget bibliotek: varför man bör hava egna böcker". **Studiekamraten: Tidning för det fria och frivilliga bildningsarbetet** 1921:11.
- Kåreland, Lena (2013). **Barnboken i samhället**. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Kärrholm, Sara & Tenngart, Paul (red.) (2012). **Barnlitteraturens värden och värderingar**. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Sverige Läsdelegationen (2018). **Barns och ungas läsning: ett ansvar för hela samhället**. Stockholm: Norstedts juridik. Tillgänglig på internet: www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201857/
- Vulovic, Jimmy (2009). **Kanonkamp och kollektiv identitet - Litterär bildning och smakfostran i 1920-talets svenska arbetarkultur**. Litteraturens värden. S. 206-220. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Vulovic, Jimmy (2013). **Reform eller revolt: litterär propaganda i socialdemokratisk, kommunistisk och nationalsocialistisk press**. Lund: Ellerströms förlag.

Anders Ohlsson

Shared reading – gemensam högläsning och socialt samspel

Anders Ohlsson är professor i litteraturvetenskap, på Språk- och litteraturcentrum vid Lunds universitet. Han har sedan 2017 varit engagerad i arbetet med att introducera shared reading i Sverige, både som läsledare i samarbete Folkuniversitetet i Landskrona och som utbildare av läsledare. Hans forskning handlar bland annat om shared reading.

Det finns en utbredd föreställning som går ut på att den ideala litteraturläsningen äger rum i avskildhet, med läsaren ostörd försjunken i den goda boken. Ur ett historiskt perspektiv utgör en sådan läspraktik strängt taget en parentes. Före 1700-talets mitt medförde avsaknaden av massproducerad litteratur för en bokmarknad samt en begränsad läskunnighet att ensamläsning under tystnad var få förnunda. Högläsningen hade en självklar plats.

I vår tid har medieutvecklingen – från äldre tiders olika skrivformat till dagens digitala ljudfiler – förändrat villkoren för läsning. Litteraturläsning innefattar i dag mer än individers enskilda och tysta läsning. Ljudboken har stärkt sin ställning. Vi läser numera inte bara med ögonen, utan också med öronen. I en del bokcirkel läser man högt för varandra. Författare framträder och läser ur sina verk på litteraturfestivaler och bokmässor. Dagens "öronläsning" innebär en renässans för det talade ordet och muntligheten. Dessutom finns det en rad litteraturrelaterade praktiker som enskilda läsare kan delta i. Man kan diskutera sina läsupplevelser med varandra, delta i bokcirkel eller i så kallade *mass reading events*. Litteraturläsningen har i dag en social dimension.

Shared reading är namnet på ett läsecirkelkoncept som i korthet innebär att grupper om upp till cirka tolv personer träffas en gång per vecka i en och en halv timme under ledning av särskilda läsledare eller *facilitators*. Det rör sig om ett slags återkommande – men decentraliserade – mass reading events som grundar sig på en vidareutveckling av det traditionella, anrika läsecirkelkonceptet.

Träffarna ägnas åt högläsning av skönlitteratur samt åt diskussion om texterna. Dessa diskussioner tar sin utgångspunkt i deltagarnas egna reflektioner kring det lästa och har en personlig inriktning, en inriktning mot vad det innebär att vara människa i vid mening. Shared reading erbjuder dels litterära upplevelser och möjligheter till gemensamt meningsskapande, dels ett socialt sammanhang och möjligheter till socialt samspel. Det handlar om gemensam litteraturläsning och social samvaro.

Denna form av läsecirkel har utvecklats av dr Jane Davis under hennes tid som lärare och forskare vid University of Liverpool i slutet av 1990-talet.

Shared reading innebär både litteratur- och läsfrämjande. En viktig ambition är att föra ut kvalitetslitteratur främst till olika underprivilegerade grupper. Shared reading bedrivs i en rad olika sammanhang, alltifrån vanliga bibliotek till fängelser och psykiatriska kliniker. Deltagarna har olika åldrar och bakgrund. I dag drivs verksamheten i Storbritannien av The Reader med säte i Liverpool, en välgörenhetsfinansierad organisation med omfattande verksamhet i Storbritannien: drygt 500 grupper som träffas varje vecka. The Reader både utbildar och fortbildar läsledare. Shared reading finns i dag också i ett antal europeiska länder, inklusive i Skandinavien.

Det finns fyra byggstenar i shared reading: litteraturen, den enskilda deltagaren, gruppen samt läsledaren.

Den *litteratur* som läses och diskuteras i shared reading hämtas ur vad som i den senaste svenska litteraturutredningen (2012) går under beteckningen *kvalitetslitteratur*; både äldre och nyare texter. Det rör sig om texter och författarskap som inkluderas i litteraturhistoriska översiktsverk, som recenserar på tidningarnas kultursidor eller tilldelas litterära priser. Ett annat sätt att beskriva den här typen av texter är att de är språkrika, gärna komplexa och därför erbjuder ett visst läsmotstånd genom att till exempel innehålla ovanliga uttryckssätt och tankar. Man kan också uttrycka det så att den här typen av texter innehåller en del luckor; allt uttalas inte, allt skrivs inte läsaren på näsan. Vi anar underliggande betydelser och sammanhang.

Texterna ska helt enkelt tåla en

sådan ingående granskning som är målet i shared reading.

Man läser noveller, lyrik men också utdrag ur romaner, med stor innehållsmässig spännvidd. Valet faller ofta på texter som tar upp olika existentiella teman eller rymmer någon form av livskunskap: noveller av Raymond Carver eller Nadine Gordimer, dikter av Tomas Tranströmer eller Wisława Szymborska för att endast nämna några exempel.

Som enskild *individ* behöver man inga förkunskaper för att delta i shared reading. Man behöver heller inte förbereda sig genom att läsa några texter hemma, eftersom all litteratur läses högt och tillsammans när man träffas. Detta innebär ökad tillgänglighet i deltagandet. Vidare deltar var och en på det sätt man själv väljer genom att lyssna, ställa frågor, dela egna funderingar med gruppen och komma med diskussionsinlägg. Och kanske hjälpa till

”Genom att man kan läsa både med ögonen och med öronen höjs koncentrationen och närvarokänslan”

Shared reading – gemensam högläsning och socialt samspel

med högläsningen. Men det är också okej att vara tyst och lyssna; för många kan det ta några träffar att känna sig bekväma med själva formatet. Shared reading handlar om deltagarnas personliga responser på det lästa. Fokus ligger på hur texterna talar till dem här och nu, inte på etablerade tolkningar, författarens eventuella avsikter eller läsledarens egna tolkningar.

En shared reading-grupp kan bestå av upp till tolv deltagare. Man träffas ofta en gång i veckan under en och en halv timme – inklusive den viktiga fikapausen. Ett centralt inslag är den första gemensamma högläsningen, som förutom att den stärker gruppens gemenskap också innebär en intensifiering av läsoplevelsen. Genom att man kan läsa både med ögonen och med öronen höjs koncentrationen och närvarokänslan. Dessutom kan man läsa om nyckelpartier ur noveller; när det gäller dikter läses de ofta högt flera gånger. Det ankommer på läsledaren att göra sitt yttersta så att stämningen är god och inkluderande samt att samtalsklimatet är tillåtande. Gruppen ägnar sig åt gemensamt meningsskapande – åt att gemensamt artikulera tankar och känslor – genom att lyssna på varandra, fylla på, komplettera eller nyansera – eller lyfta fram olika tolkningar av samma textparti. Shared reading handlar inte om att uppnå konsensus – det är okej att vara oenig!

Läsledaren slutligen är ansvarig för textvalet och högläsningen så länge ingen annan bidrar. Vidare ska läsledaren genom sitt agerande underlätta samspelet mellan gruppdeltagarna. The Reader har utvecklat en särskild tredagarsutbildning för läsledare – *Read to Lead* – där deltagarna skolas in i den särskilda samtalsmetodik som idealt ska prägla en shared reading-session. Det handlar om öppenhet och lyhördhet för deltagarnas kanske inledningsvis trevande funderingar, om att bekräfta och nyfiket efterfråga mer, om att bjuda in andra på aktuella tankespår för att därigenom skapa förbindelse mellan deltagarna inbördes och mellan dem och den aktuella texten. Eller om att själv med olika indirekta grepp hjälpa gruppen att fokusera på något viktigt ställe i texten: "Själv har jag funderat riktigt mycket på den där andra raden ...". Grundläggande är att läsledaren genom sitt agerande inte bara ska inkludera deltagarna utan också låta dem utveckla sina tankar. Atmosfären ska vara sådan att alla som vill kan dela med sig av sina funderingar kring texten. Detta kräver att läsledaren avstår från att själv förklara och presentera egna tolkningar och synsätt. Vi befinner oss långt från en traditionell lärarroll där deltagarna förväntas komma med av någon på förhand fastställt rätt svar.

Inte bara samtalsmetodiken skiljer shared reading från andra, mer ordinära typer av läsecirklar. Till grund för verksamheten ligger också *the five essentials*, som närmast kan beskrivas som den *värdegrund* eller det etiska regelverk som shared reading vilar på.

För det första ska det råda en vänlig atmosfär i en shared reading-grupp, så att alla känner sig välkomna, uppskattade och trygga. Det är läsledarens

uppgift att upprätthålla och genom sitt eget agerande se till att denna vänlighet präglar verksamheten, i synnerhet som shared reading inte sällan bedrivs med deltagare med varierande grader av utsatthet.

Den andra punkten i värdegrunden handlar om att läsledaren ska *vara engagerad* i den litteratur hen valt för läsning i gruppen ("care about what you read"). Läsledaren förutsätts agera som ett slags "förkämpe" eller ombud för texten. Genom ett autentiskt engagemang gäller det att visa att det man läser har något viktigt att säga inte bara gruppen utan också en själv som läsledare. *Läsledaren* måste själv tro på texten och visa det, bland annat genom att förbereda sig noggrant och låta sitt engagemang prägla högläsningen. Detta agerande syftar också till att väcka deltagarnas lust att dela med sig av tankar och funderingar, att uppmuntra till delaktighet.

Ett likartat syfte kan man spåra i den tredje värdegrundsaspekten, som handlar om att i textsamtalen skapa utrymme för och fokusera på deltagarnas *personliga reaktioner* på litteraturen. Det handlar om att uppmuntra och ge deltagarna möjlighet att relatera sina egna liv och upplevelser till det lästa, att dela erfarenheter med varandra, vilket i sin tur kan bana vägen för gemenskap. Litteraturen ska inte framstå som ett objekt, ett föremål som placeras i diverse litteraturhistoriska eller andra sammanhang. Då skapas en distans mellan texten och shared reading-gruppen, vilken kan hindra deltagarna från att dela sina personliga tolkningar och frågor med varandra.

Värdegrundens fjärde punkt understryker betydelsen av att *behålla textfokus*. Den knyter i viss mån an till den föregående punkten – värdet av den personliga läsarten – genom att betona vikten av balans i samtalet. Eftersom personliga läsningar kan leda till att samtalet divergerar bort från litteraturen genom att exempelvis någon i gruppen kanske känner ett behov av att utförligt

Shared reading – gemensam högläsning och socialt samspel

dela någon erfarenhet, kan det vara viktigt att diskussionen också återförs till orden på pappret för att ytterligare fördjupa gruppens gemensamma textförståelse.

Den femte av avslutande värdegrundspunkten handlar om betydelsen av *djärvhet* i några olika avseenden. Det gäller att å ena sidan som läsledare våga utmana gruppen genom att välja ut och gemensamt läsa något som är lite ovanligt, aningen svårare och kanske utmanande. Å andra sidan om att själv som läsledare dela med sig av någon personlig erfarenhet i relation till den valda och lästa litteraturen och därmed modellera en sådan läsart. Ett sådant agerande kan därmed också bidra till gemenskap och delaktighet.

Deltagarberättelser och befintlig forskning tyder på att shared reading är ett "starkt" läsecirkelkoncept. Många deltagare kan rapportera om ökad förståelse av sig själva och av omvärlden. Litteraturen och inte minst samtalen erbjuder nya perspektiv och insikter. I shared reading får man tillfälle att utveckla sina tankar och känslomässiga upplevelser av vad det innebär att vara människa. Det finns ingen uttalad terapeutisk intention i shared reading; man väljer inte litteratur som ska speglar deltagarnas mer eller mindre uttalade livsproblem. Detta hindrar inte att forskning kan visa på högre livskvalitet bland dem som deltar i shared reading.

Shared reading bedrivs i dag i en handfull av Sveriges regioner. Mer omfattande verksamhet finns i Jönköpings län genom Studieförbundet Vuxenskolan's försorg, i Stockholm/Uppsala där regionbiblioteken och Folkuniversitetet samverkar samt i Skåne, där Region Skåne, Folkuniversitetet och Lunds universitet samverkar.

Källor

www.thereader.org.uk

www.sv.se/avdelningar/sv-jonkopings-lan/projekt/shared-reading/utveckling-skane.se/publikationer/rapporter-analyser-och-prognoser/shared-reading-deladlasning-gemensam-lasning

Nätverket shared reading Sverige (Facebook).

Billington, Josie m.fl. "A comparative study of cognitive behavioural therapy and shared reading for chronic pain", *Med Humanit* 2017 Sep; Vol. 43 (3), s. 155-165.

Dowrick, C., Billington, J., Robinson, J., Hamar, A. & Williams, C. (2013). "Get into Reading as an intervention for common mental health problems: exploring catalysts for change", *Medical Humanities*, 38, s. 15-20.

Ohlsson, Anders, Mary Ingemansson, Torbjörn Forslid, Henrik Grelz, Anna W. Gustafsson, Kajsa Järholm, Marcelo Rivano Fischer (2018), "Book talks among people with chronic non-cancer pain: Literary meaning making in a shared reading group", *Working Papers in Medical Humanities*, Vol 4 No 1.

Steenberg, Mette & Nicolai Ladagaard, "Guidet Fælleslæsning: litteræræstetisk sundhedsfremme", Jensen, Anita. (red.), *Kultur og sundhed: en antologi*, 1. udgave, Turbine Akademisk, [Aarhus], 2017.

Henrika Andersson och Amanda Audas-Kass

Kampanjen och kort- filmen Man Läser

Henrika Andersson och Amanda Audas-Kass är finlandssvenska läsambassadörer. Svenska kulturfonden, Svenska folkskolans vänner samt stiftelsen Brita Maria Renlunds minne finansierar läsambassadörsprojektet. Sydkustens landskapsförbund fungerar som arbetsgivare. Henrika är förutom läsambassadör också författare och skådespelare. Amanda är lärare i svenska och litteratur. Följ gärna de finlandssvenska läsambassadörerna på Facebook och @lasambassadorerna på Instagram eller besök webbplatsen: lasambassadorsen.fi

"Men VAD ska vi göra med pojkarna?"

Efter bara några få veckor som finlandssvenska läsambassadörer hade vi redan fått frågan upprepade gånger. När vi träffade lärare och föräldrar var det uttryckligen killars läsning som lyftes upp som den stora utmaningen och vi insåg att det här fortfarande var och är en knäckfråga. Vi måste göra något synligt och medvetet för att uppmuntra pojkar till läsning.

Vikten av att ha förebilder under uppväxten, särskilt då det gäller killar, kan inte överdrivas. Också senare i livet behöver vi förebilder som inspirerar oss och visar vägen. Vi vet att majoriteten av de som jobbar läsförmedlande är kvinnor och att många innerligt vill locka fram läslusten hos pojkar. Eftersom även vi är kvinnor kunde vi inte själva förvandlas till de läsande män som killarna behöver och tar efter. Däremot ville vi väldigt gärna ge barn och unga också manliga läsande förebilder.

Därför valde vi ut tretton läsande män med varierande bakgrund och från olika samhällsklasser och frågade om de ville hjälpa oss. Under våren 2020 intervjuade vi sedan männen om när, var, vad och varför de läser. De drygt trettio minuter långa intervjuerna gjordes av gymnasieeleven Christian Lilja och männen fick också rekommendera varsin bok till en ung kille i dag.

Det var glädjande att många män så gärna ställde upp – från republikens president Sauli Niinistö (som hittade läslusten genom Robinson Crusoe) till Tim Sparv, fotbollslandslagets kapten i Finland, som bland annat berättade om hur mycket mer han förstår och lärt sig om kulturell diversitet tack vare litteraturen. Vi fick höra bland annat en läkare, en lärare, en polis och en frisör beskriva sina "läsresor", och intervjuerna klipptes sedan ihop till en kortfilm på tolv minuter. Vi hade förmånen och nöjet att samarbeta med svenska Yle – vårt statliga tv-bolag där bland annat den skickliga grafikern visste hur

man bäst närmar sig den aktuella målgruppen (11–15-åringar). Avsikten har hela tiden varit att nå de unga via deras lärare som lätt kan använda kortfilmen i undervisningen. Därför valde vi att också lägga ut de enskilda råklippa intervjuerna och skapade frågor till de intervjuade männens tankar om läsning. Allt material finns tillgängligt på webben.

Man läser-filmen ledde också till kampanjen #manläser på Instagram och Facebook och hade fram till kampanjens slut gett upphov till att hundratals män berättade om sin egen läsning och gav sitt boktips. Till vår glädje verkar hashtaggen fortsättningsvis leva vidare och ynglar av sig då och då. Vår förhoppning är att ringarna sprider sig vida omkring och att så många som möjligt inspireras och bidrar till att sprida läsfrämjande frön av skiftande slag.

**”Det var
glädjande
att många män
så gärna
ställde upp”**

Källor

svenska.yle.fi/artikel/2020/10/22/lasning-ar-roligt-sexigt-och-nyttigt-kampanjen-man-laser-villinspirera-unga

Marlen Eskander

Läsfräm- jande i socioeko- nomiskt utsatta områden

Marlen Eskander är grundare och verksamhetschef för Läsfrämjarinstitutet. Tidigare har Marlen arbetat i många år med demokrati- och mångfaldsfrågor, inom såväl offentlig sektor som civilsamhället.

Jag börjar i min egen erfarenhet som mamma till tre barn och boende i ett område som av många kallas segregerat. Den erfarenheten och alla dagliga iakttagelser har gett mig insikten om att om att språket är en ständigt pågående kamp. Språk och identitet går hand i hand. De går inte särskilja. Och språk är mer än bara ord i sammansatta meningar som vi rabblar upp. Språk är ett inkluderings- och exkluderingsystem. Det är ett verktyg som bjuder in eller stänger utanför, det hjälper oss att navigera mellan olika sfärer. Språk utgör vilka vi är och vad vi blir. Det är verkligen så att språkets gräns är också tankens gräns.

Med min erfarenhet har jag ställt mig frågan gång på gång: Hur kommer det sig att 70-talister pratar bättre svenska än 00-talister? Något har gått riktigt snett.

Statistik och studier visar skillnader mellan områden med socioekonomisk utsatthet och socioekonomiskt välbärgade områden. I det första möter barn svenska språket i mycket mindre omfattning och det finns enorma behov av språkutvecklande insatser. Statistik från Skolverkets lägesbedömning 2020 visar också att det är svårare att rekrytera personal med adekvat utbildning till dessa områden. Föräldrar är barnens första språkliga barnmorskor men det är även förskollärare och vuxna som barnen möter i förskolan. Men segregationen i vårt land gör att barn som bor i socioekonomiskt utsatta områden också går i förskolor och skolor med färre utbildade lärare, färre lärare som har svenska som modersmål, färre kamrater som har svenska som modersmål och färre kamrater som har ett rikt språkligt, kulturellt och socialt kapital i sina hemmiljöer. För det finns en klassaspekt i det här. Alla som har svenska som modersmål hör inte till samma sociala klass givetvis. Men för barn till migranter blir övergången till Sverige i många fall en klassresa "neråt". Vi vet att i medelklasshem sker språklig socialisation och läsande aktiviteter på ett sätt som ger barnen fördelar och försprång. Det syns också tydligt i statistiken. En 3-åring med högutbildade föräldrar har 1 600 ord i sitt ordförråd medan den som inte har högutbildade föräldrar har cirka 1/3 av det (Taube, 2009, *Barns tidiga läsning*).

Om segregationens konsekvenser är att barn i vissa områden inte möter svenska språket i den utsträckningen det behövs och 80 procent av vårt ordförråd utvecklas från skriven text så är det ett faktum att vi behöver möta den segregationen med läsning, läsning, läsning och vi behöver ta till alla medel för att locka läsovana barn och familjer in till läsande miljöer.

Läsfrämjarinstitutet har designat lösningar för att nå en målgrupp som många institutioner har svårt att nå. Vi jobbar systematiskt och långsiktigt, och det ger effekt. Vi behöver jobba med barn som mest intensivt i deras mest formativa ålder. Vi behöver jobba med föräldrar när de är som mest förändringsbenägna. Vi måste se läsningen och kulturen som en fantastisk möjlighet att utjämna klyftorna i samhället.

Vår vision är att ge barn ordets makt och en arena att agera på genom att arbeta med hela familjen, dit de kommer på sin fritid för att vara i ett sammanhang som erbjuder dem aktiviteter med kulturellt, socialt och pedagogiskt innehåll i bostadsområden där det behövs.

Insatserna måste vara designade och riktade; annars kan styrmedel motverka sitt syfte genom att de som är resursstarka individer och organisationer nås av insatsen medan andra blir utan. Om vi ska bredda målgrupper och arbeta med läsovana med generella metoder riskerar vi att öka snarare än minska skillnaderna.

Generella insatser kommer med största sannolikhet att nå redan läsvana, frälsta, kulturutövande medan läsovana målgrupper kommer att förbli oberörda av insatserna.

Vi måste helt enkelt arbeta med samma principer som primärvården arbetar: "proportionell universalism". Det är generella problem som anpassas lokalt och designas för en specifik målgrupp.

Målgruppen är så viktig. Det är tydligt uttryckt i nästan varje politiskt beslut och regleringsbrev, och i handlingsplaner och riktlinjer som har med våra styrmedel att göra. I Läsfrämjarinstitutets värdegrundsdokument lyfter vi fram "deltagaren först" för att tydligt arbeta, planera, värdera och sända budskapet att deltagaren är överordnad allt annat som vi erbjuder i vår verksamhet. Om inte deltagare kommer behöver vi inte finnas. Att sitta i fina lokaler med bra aktiviteter är totalt irrelevant om vi inte når målgruppen. Vi måste lyckas skapa relation och efterfrågan.

Jag ställer mig alltid frågan: Om jag delar alla mina erfarenheter, är jag då med och stigmatiserar vissa områden och målgrupper? Jag ställer mig även frågan: Finns det inte utmaningar med en allt för låg bildningsnivå i andra samhällsskikt?

Jo, de finns överallt och jo, jag kanske är med och bidrar till stigmatiseringen. Men tro mig, det är värre än vad ni tror. Klyftorna och skillnaderna har ökat successivt under de senaste 20–30 åren. Som ett resultat av prioriteringar och brist på prioriteringar. Områden är gentrifierade och bilden av en lyckad integration är att utbilda sig, ha ett arbete och göra sin bostadskarriär med flytt till andra områden.

Läsfrämjande i socioekonomiskt utsatta områden

Vad ska vi då göra med de så kallade segregerade områdena? Att det finns social mobilitet och möjlighet för individer att förändra sin livssituation är ju fantastiskt. Men att en person gör sin resa och flyttar förändrar ju inte området. Majoriteten av de som bor där lever i inkomstfattiga hushåll enligt EU:s definition, och någonstans måste de ju bo. Och samhället måste ha närvaro av demokrati- och kulturinstitutioner som är arenor för demokrati, kultur, bildning, frigörelse. Om ingen vill bo kvar i områdena, och om samhällets insatser inte finns där, hur ska vi då kunna jämna ut skillnaderna och hur ska de som bor där möta svenska språket?

Jag bor kvar i området, jag bor i Geneta i Södertälje och styrkan i vårt arbete, som ger en träffsäker precision, är att jag och flera av oss som arbetar är målgruppen. Jag tillhör inte den socioekonomiskt utsatta målgruppen, men jag lever varje dag med segregationens negativa konsekvenser till exempel i mina barns skolor. Jag är kvar och bidrar med det jag tror kan minska de sociala, kulturella, intellektuella och ekonomiska klyftorna.

Allt vårt arbete är designat för att nå målgruppen. Alla komponenter som finns i vår metod och i våra arbetsrutiner bygger på att deltagarna är medskapande. Representation (eller spegling om man så vill) är oerhört viktigt. Det är avgörande för lyckade läsfrämjande insatser. Vilka röster, dialekter, och kroppar som gör högläsningen, vilka berättelser och vilka symboler vi sänder ut, är helt avgörande för vilka målgrupper vi når. Representation skapar möjligheter för agens.

Vi får ofta frågan hur vi når målgruppen och om det är enkelt. Det är inte enkelt, det är en mödosam prestation, vi kämpar som många andra gör. Det är mycket enklare att få 200 personer till bibelhögläsning i Södertälje än att få 20 personer till högläsning om Greta Thunberg. Men vi anstränger oss till vårt yttersta. Att deltagaren kommer frivilligt på sin lediga tid är ett kvitto på att metoden funkar och det ger också större effekt för individen, familjen och samhället i förlängningen.

Läsförmedlingsinstitutet driver Läslandet där vi erbjuder 4-dimensionell högläsning för barn och vuxna. 4-dimensionell högläsning består av 1) Boken 2) Berättarrösten 3) Improvisationsteater 4) Barnens medskapande. Läslandet är en öppen och gratis verksamhet. Läsförmedlingsinstitutet tillhandahåller också metodutbildning för bibliotekarier, förskolepersonal och workshops för barngrupper. LFI-metoden finns beskriven i *Läsa för integration - en metodhandbok* utgiven på En bok för alla.

Julia Pennlert och Maria Ringbo

Läsfräm- jande som profession- ellt objekt

Julia Pennlert är litteraturvetare. Hennes forskning handlar om läsningen och litteraturens roll i samtidens digitala medielandskap och hon har även under de senaste åren intresserat sig för den kommersiella ljudbokens framväxt och konsekvenser. Hon är dessutom aktuell som redaktör för antologin *Från Strindberg till Storytel – korskopplingar mellan ljud och litteratur*. Hon arbetar också som programansvarig för Magisterprogrammet i litteraturpedagogik vid Högskolan i Borås.

Maria Ringbo är utbildad till bibliotekarie och arbetar nu som lärare vid Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås. Hon är kursansvarig för ett antal kurser som rör läsning och läsfrämjande men undervisar också i kurser om MIK (medie- och informationskunnighet) och kurser som rör skolbibliotekariens kompetenser, och om detta ämne föreläser hon även på lärarutbildningen vid Högskolan i Borås. Hon är även programansvarig för Bibliotekarieprogrammen.

Under 2019 genomfördes projektet *Läsfrämjande som professionellt objekt*, i form av ett följeforskningsprojekt och fortbildningskurs vid Högskolan i Borås på uppdrag av de regionala biblioteksverksamheterna i Dalarna, Uppsala, Västmanland, Örebro, Östergötland, Jönköping och Sörmland. Deltagarna i projektet var förutom lärarlaget från Högskolan i Borås representerat av Julia Pennlert, Maria Ringbo och Jenny Lindberg, även 19 deltagare från ovan nämnda regioner. Resultatet av projektet redogörs vidare för i en nedladdningsbar publicerad rapport. Denna text kan därför ses som en kortare sammanfattning av projektets syfte, frågeställningar och betydelsefulla lärdomar.

Utgångspunkten för projektet har varit de utmaningar kopplat till frågor som rör läsning och läsfrämjande som uppmärksammats i ett antal tidigare undersökningar. För att nämna ett konkret exempel konstateras exempelvis i *Dela läslust* (2017) att begreppet läsfrämjande ibland kan upplevas som svårdefinierat, samtidigt som de kompetenser som krävs i det läsfrämjande

arbetet också kan beskrivas som otydliga. En central faktor i tidigare studier är också problematiken i att utvärdera och (vidare)utveckla läsfrämjande aktiviteter.

Den här typen av iakttagelser kopplade till det läsfrämjande området fungerade därför som viktiga aspekter när fortbildningskursen inom ramen för projektet planerades och utvecklades.

Kursens innehåll kretsade därför kring områden som "Teorier om läsning", "Studier om olika användargrupperns medievanor", "Läsfrämjande utifrån ett vidgat textbegrepp" samt "Forskningsbaserade arbetssätt och uthålligt utvecklingsarbete".

Kursen bestod av totalt fem träffar, där två träffar var digitala och tre skedde på olika platser i Sverige (Växjö, Örebro och Uppsala). Mellan kursträffarna gavs deltagarna kontinuerligt en möjlighet att på olika sätt knyta kursens stoff till sina egna specifika arbetsplatser och arbetssätt. De uppmuntrades att exempelvis kartlägga och inventera, men också att analysera hur läsfrämjande aktiviteter kan vidareutvecklas i relation till forskning inom området.

Parallellt med kursens gång genomfördes även sex fokusgruppsamtal med deltagarna i samband med de tre fysiska träffarna (Växjö, Örebro och Uppsala). Detta resulterade i 237 A4-sidor transkriberat material.

I följeforskningsprojektet undersöktes och analyserades hur det läsfrämjande arbetets former, syfte och användare beskrevs, på vilka sätt som digitala metoder och redskap användes och diskuterades, vilka kompetenser som lyftes och kopplades till det läsfrämjande arbetet men också hur dessa kompetenser utvecklades och vidareutvecklades, var initiativet och drivkraften i det läsfrämjande arbetet kom ifrån och placerades av deltagarna samt hur folkbibliotekariers läsfrämjande arbete kan tolkas och förstås i termer av hållbar professionsutveckling.

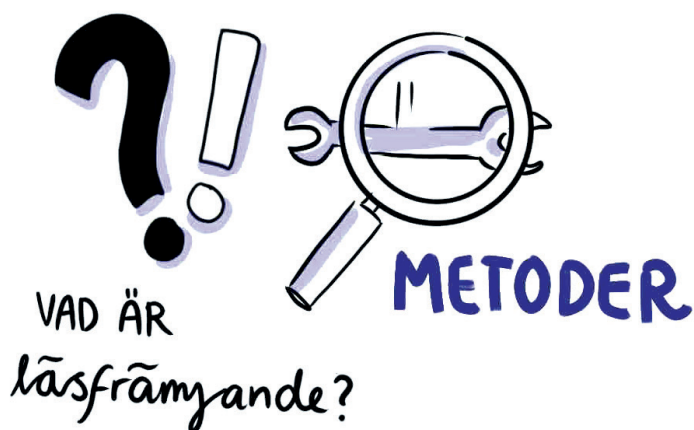
Analysen av materialet finns framställd i tematiserad form, i sin helhet i den rapport som publicerades kopplat till projektet. Avslutningsvis finns det vissa reflektioner och lärdomar av projektet som i det här sammanhanget är värda att dröja vid.

”Mellan kursträffarna gavs deltagarna kontinuerligt en möjlighet att på olika sätt knyta kursens stoff till sina egna specifika arbetsplatser och arbetssätt”

Läsfrämjande som professionellt objekt

Främst visar projektet, både kursen och följeforskningen, det betydelsefulla i att mötas med kontinuerlighet. I utvärderingen av kursen påpekade deltagarna just fördelen med att projektet sträckte sig över en längre tidsperiod och att de därmed fick möjlighet och tid till att lära känna kollegor i olika delar av Sverige och få syn på de utmaningar och möjligheter som kommer till uttryck i det läsfrämjande området runt om i landet. Det kollegiala nätverket som deltagarna själva byggde tillsammans under kursens gång har också fortsatt, och fler träffar (bland deltagarna) har diskuterats och planerats. Kursen har också varit betydelsefull så till vida att deltagarna även har presenterats inför verktyg för att på ett enkelt sätt kunna använda forskningsbaserade arbetssätt på den egna arbetsplatsen, genom att genomföra egna undersökningar eller exempelvis välja vetenskapliga artiklar inom området för att diskutera med de närmaste kollegorna på arbetsplatsen.

Genom den kontinuitet som följde projektet, att deltagarna och lärarlaget möttes under en längre tidsperiod (oktober–maj), så utvecklades också ett ömsesidigt lärande som fungerat stödjande både för deltagarna och lärarna.

Källor

www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1435964/FULLTEXT01.pdf

Anna Nordlund

Vad händer med läsningen i vår mång- mediala miljö?

Anna Nordlund är docent i litteraturvetenskap och lektor i didaktik vid Uppsala universitet, där hon undervisar i barnlitteratur och litteraturdidaktik. Hennes senaste publikation (tillsammans med Johan Svedjedal) är *Läsandets årsringar – rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige*. Hon har skrivit barnboken *Svenska hjältinnor* (tillsammans med Colette van Luik) och flera böcker om Selma Lagerlöf.

När Svenska Förläggareföreningens rapport *Läsandets årsringar* presenterades i september 2020 blev det mycket medial uppmärksamhet. I debatterna om rapporten har det talats om kris för läsningen i Sverige och tvingande åtgärder för att få barn och unga att läsa.

Johan Svedjedal och jag har i rapporten ställt samman och analyserat statistik och undersökningar från olika håll kring läsningens aktuella tillstånd i Sverige. Vi visar att läsningen minskat i Sverige och särskilt märkbar är minskningen bland barn och unga.

Barns och ungas läsning har alltid väckt starka känslor i vuxensamhället. I debatterna på 1900-talet om barns läsning låg mycket fokus på *vad* och *hur* barn läser. I min rapportdel är utgångspunkten att under 2000-talet har frågan förskjutits från *vad* och *hur* barn läser till att gälla *varför* barn och unga inte längre läser.

En av anledningarna till att vi har hamnat där vi är i dag, med sjunkande läsförmåga och sjunkande läsintresse bland barn och unga i Sverige, är att de livaktiga debatterna kring *vad* och *hur* barn läser avtog under en period ungefär samtidigt med att skolan kommunaliserades och nya styrdokument trädde i kraft 1994 med det lägsta timantalet i svenska sedan grundskolan infördes 1962. Vi hade också kommunaliseringen av skolan och friskole-reformen, som tydligt minskade likvärdigheten i svensk skola och försvårade det viktiga kompensatoriska uppdraget. Grundskolan har aldrig haft så lite central styrning kring kursplaner, mål och riktlinjer för undervisningens genomförande som mellan 1994 och nästa läroplans införande 2011.

Samtidigt förändrades också under 2000-talet medielandskapet, vilket kom att påverka barns och ungas tid och motivation för läsning både i undervisningen och på fritiden. Sverige har den högsta digitaliseringen i världen av skolan. Det är bestämt av politiker och verkställs av rektorer, utan att lärarna alltid fått vara med och påverka utvecklingen.

Det framgår också i en rapport som Sveriges Läromedelsförfattares Förbund kom med under hösten och som borde uppmärksammas mer i debatterna: *Rätten till kunskap*.

Teknikindustrin har förstås enorma intressen i detta. Kraven på digitalisering i läroplanerna kostar kommunerna enorma summor i inköp av lärplattor och datorer. Det är en teknik som ständigt behöver underhållas och förnyas, och sammantaget ger krav på digitalisering i undervisningen mindre pengar till läroböcker och inköp av skönlitteratur i klassuppsättningar och till skolbibliotek.

Skolelever får egna datorer av skolan så långt ner i åldrarna som 12–13 år, och får med egna datorer möjlighet att lägga mer tid på internetaktiviteter också på fritiden.

Undersökningarna jag har gått igenom visar att mellan tre och fyra timmars nätaktiviteter dagligen på fritiden är det normala bland barn och unga i Sverige i dag. Och läsning på nätet har minskat i takt med att ljud och rörliga bilder tagit över.

En nyligen publicerad vetenskaplig artikel visar att lästiden i skolan har halverats på låg- och mellanstadiet mellan 2007 och 2017 och att majoriteten av elever läser max en sida text om dagen i skolan (Vinterek m.fl.).

Minskad tid för läsning innebär förstås mindre lästräning och kan leda till dålig läsförståelse och ytterligare minskad läsmotivation. Så detta med tidsbrist för läsning är en ond cirkel som måste brytas både i skolan och på fritiden.

Hur skapas en läsare? I min rapportdel lyfter jag fram tre nödvändiga grundvillkor för att barn ska få likvärdiga förutsättningar att utveckla läsmotivation:

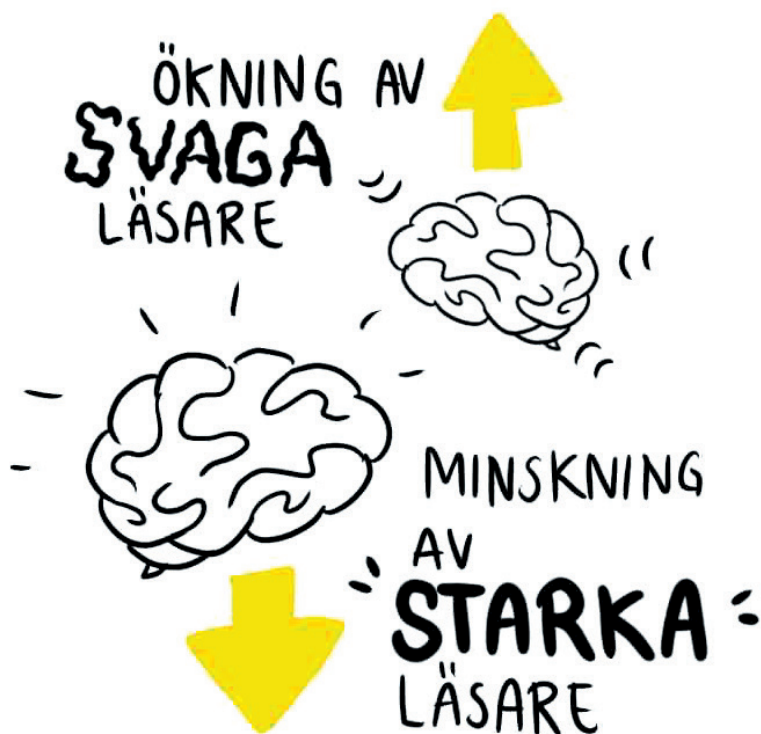
- Skolans undervisning måste ge en god läsförmåga.
- Det måste finnas tid till läsning både i skolan och på fritiden.
- Det måste finnas varierad tillgång till olika typer av läsning och vägledning för matchning.

Sedan följer jag de här villkorens uppfyllande i Sverige de senaste decennierna och så långt tillbaka som 1970-talet. Jag lyfter fram att ökad läsmotivation bland barn och unga förstås ligger i bokbranschens intresse. Men den grundläggande utgångspunkten är att god läsförmåga i hela befolkningen har avgörande betydelse för både samhällets och individers utveckling – och ytterst för att säkerställa våra demokratiska styrelseformer.

En enkel poäng i sammanhanget är att läsförmåga och läsmotivation hos barn och unga bygger på samverkande insatser mellan civilsamhälle, näringsliv och stat och kommuner. Eller annorlunda uttryckt: Ingen av de här sektorerna kan ensam försvara läskulturen.

Oron över varför barn och unga inte längre läser böcker är befogad. Men en paradox är att samtidigt visar undersökningar att barn och unga anser att de ägnar för lite tid åt läsning. Den paradoxen är ju värd att fundera över och göra något åt i läsförämjande insatser. Är det så att barn och unga behöver mera uppmuntran och stöd, men kanske också regler och restriktioner, för att

Vad händer med läsningen i vår mångmediala miljö?

hitta tid till läsning och väcka den inre läsmotivationen? En tydlig tendens är att unga själva tycker att de lägger för mycket tid på internet. Det finns också forskning som indikerar att internet och närmast 100-procentig tillgång till smarta mobiler allt lägre ner i åldrarna kan ha bidragit till den brant stigande kurvan psykisk ohälsa och stress hos barn och unga under 2010-talet och lett fram till en beroendeproblematik.

Frågor kring barns och ungas internetanvändning tror jag kommer mer i fokus i debatterna de närmaste åren.

Och här finns det anledning att lyfta fram litteraturläsandets möjligheter till kommunikation på djupare plan med både sig själv och sin omvärld. Men för detta krävs läsförmåga.

Så vad kan göras? Hur kan vi lobba för ökad läsmotivation bland barn och unga? Likvärdighet är en nyckel. Men likvärdighet saknas i dagens svenska förskola, inte minst beträffande litteraturarbete i skolan. Skrivningar i förskolans läroplan kunde också tydliggöra betydelsen av barnlitteratur i hela verksamheten

och för en rad av förskolans centrala mål. I 2018 års läroplan för förskolan nämns i alla fall barnlitteratur, och det är första gången sedan förskolan fick egen läroplan 1998. Kunskaper i barnlitteratur, litteraturförmedling och litteraturdidaktik för förskolan behöver säkras för alla förskolans pedagoger men finns inte tydligt inskrivet i förskolläraprogrammet i högskoleförordningen.

Utbildningar med inriktning mot arbete i fritidshem har heller inga krav på kurser i barnlitteratur och litteraturdidaktik.

Inte heller grundlärarprogrammen har krav på sådana kurser men däremot krav på en termins kurs i svenska med didaktisk inriktning, där barnlitteratur kan ingå, men alltså inte behöver ingå.

Ämneslärarprogrammen med inriktning svenska och svenska som andraspråk har heller inga specificerade krav på kunskaper i litteraturvetenskap och litteraturdidaktik och varje lärosäte organiserar sina kursplaner utifrån sina förutsättningar.

Skolbiblioteken och skolbibliotekarier har stora möjligheter att göra skillnad. Alla elever bör få tillgång till skolbibliotekarier. Forskning visar starkt samband mellan elevers läsmotivation, förekomsten av särskilt utbildade skolbibliotekarier och ett skolbibliotek med ett varierat utbud av litteratur och en miljö som inbjuder till läsning både i skolan och på fritid.

Med strategiska insatser i samverkan och debatt om läsförmåga, tid för läsning och utbud och förmedling av litteratur ser jag ändå goda möjligheter att stärka läskulturen i Sverige.

”En tydlig tendens är att unga själva tycker att de lägger för mycket tid på internet”

Vad händer med läsningen i vår mångmediala miljö?

Starka litteraturupplevelser ger läsmotivation. Litteraturarbete och läsfrämjande hänger därför ihop. Litteraturupplevelser är alltså inte ett medel i läsundervisning för att utveckla läsförståelse och läsförmåga. Litteraturupplevelser är själva målet.

Källor

- Nordlund, Anna och Johan Svedjedal, **Läsandets årsringar. Rapport och reflektion om läsningens aktuella tillstånd i Sverige**, Svenska Förläggareföreningen 2020.
- Rätten till kunskap – en rapport om läromedelssituationen i Sverige**, Sveriges Läromedelsförfattares Förbund 2020.
- Vinterek, Monika, Mikael Winberg, Mats Tegmark, Tarja Alatalo, Caroline Liberg, "The Decrease of School Related Reading in Swedish Compulsory School – Trends Between 2007 and 2017, **Scandinavian Journal of Educational Research**, november 2020. doi.org/10.1080/00313831.2020.1833247

Pia Bergström

Biblio- terapi inom Kriminal- vården och med anhöriga

Pia Bergström är lärare och socionom med vidareutbildning i biblioterapi samt familje- och relationsorienterad psykoterapi. Pia Bergström är verksam som projektledare på Bufff (Barn och ungdom med en förälder eller familjemedlem i fängelse) och som kursansvarig och ledare för kursen Det biblioterapeutiska arbetssättet på Ersta Sköndal Bräcke högskola, samt ordförande för en nystartad förening för biblioterapis främjande.

Kan det biblioterapeutiska arbetssättet främja välmående och goda relationer när någon i familjen finns i häkte eller fängelse? I början av 2020 startade ett nytt projekt på Bufff Västmanland (Barn och ungdom med en förälder och familjemedlem i fängelse), med syfte att skapa biblioterapeutiska läs- och skrivaktiviteter för målgruppen.

Bufff är en ideell barnrättsorganisation som, förutom stöd till barn och unga, även besöker landets häkten och anstalter och träffar föräldrar inom Kriminalvården. Projektets målgrupp välkomnar alla åldrar: intagna inom Kriminalvården samt barn, unga och andra anhöriga på utsidan, som syskon och föräldrar till frihetsberövade. Projektets säte finns i Västmanland och projektet startade som ett samarbete mellan Bufff Västmanland i Sala och anstalten Salberga, men man träffar målgruppen och samverkar även i Dalarna, Gävleborg, Uppsala och Stockholm, dock restriktivt på grund av covid-19.

Biblioterapi (biblio/poetry therapy) är ett samlingsnamn för insatser där man med olika slags texter som utgångspunkt utforskar tankar och känslor, minnen och framtidsdrömmar, tillsammans med andra i en grupp eller i enskilda samtal. Texter, även självproducerade texter, fungerar som katalysator för samtal om egna livserfarenheter. Biblioterapi kan ses som ett paraplybegrepp som möjliggör ett kreativt arbetssätt med ord, ofta i samverkan med andra expressiva terapiformer som bild och skapande, dans, rörelse och musik. Biblioterapi är ett verktyg inom olika professioner där arbetet anpassas efter syftet, kontexten och biblioterapiledarens utbildning och kompetens. Den terapeutiska aspekten varierar beroende på sammanhanget.

Hur kan man förstå biblioterapi inom projektet?

Utgångspunkten för arbetet är övertygelsen om att det är viktigt och läkande att kunna prata om sin livssituation och höra andras berättelser om liknande erfarenheter. Med inspirationsmaterial som litteratur, poesi och bilder kan det

vara lättare att närma sig egna uttryck och strukturera tankar och känslor som kan vara motsägelsefulla och överväldigande. Med kreativa biblioterapeutiska metoder kan man genom andras ord hitta sina egna och få hjälp att formulera sig. I ett brett perspektiv finns det läkande, terapeutisk potential i att varsamt och lustfyllt bli bjuden till samtal om en svår livssituation, vilket inom biblioterapi går hand i hand med läs- och skrivfrämjande aktiviteter.

Kreativt arbete i biblioterapeutiska sammanhang är jag-stärkande, hälsofrämjande och bidrar till egenmakt och känsla av sammanhang. Det är viktigt att förstå den situationen man befinner sig i. Förutom skönlitterär läsning, kan den biblioterapeutiska läsningen också handla om informativ läsning och kunskapsinhämtning om den rådande situationen. Arbetet kan också handla om att lära sig nya strategier för att kunna hantera och påverka vardagen, vilket ökar känslan av egenmakt (empowerment). Vidare bidrar ett biblioterapeutiskt arbete till att kunna känna hopp och meningsfullhet i tillvaron, genom nya insikter: "Mina erfarenheter kan hjälpa andra och jag får hjälp av andra när jag vågar öppna mig."

Mycket ensamtid i känslostorm

Samtal om det som hänt samt om oro för framtiden är bland det svåraste familjerna möter när en nära anhörig blir frihetsberövad. Hur ska man reglera känslorna som kan pendla kraftigt mellan ilska och besvikelse, längtan och kärlek? Vilka frågor ska man ställa utan att skapa smärtsamma situationer? Familj är ett system med starka känslomässiga band och den enskildes mående påverkar alla runt omkring. Det sägs att det viktigaste är att prata om det som tynger en, men vad ska man säga och hur? Till vem?

När det händer någonting normbrytande borde kreativitet uppmuntras. Kreativitet för mig har, trots allt, varit den bästa terapin. Det är först i kreativiteten som gränser upphör och jag har kunnat tillåta mig själv att växa som person.

Sofia i boken Du jag vi. Om att ha en förälder i fängelse. (2016) Skriven av unga i en biblioterapeutisk skrivargrupp på Bufff.

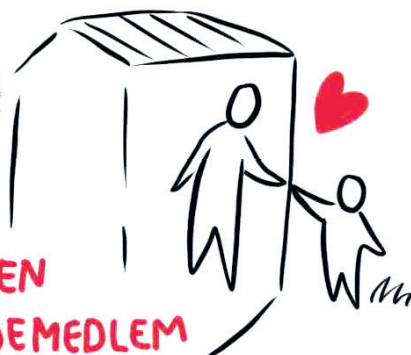
Första gången jag besökte ett fängelse – exempel från en biblioterapeutisk process

Nedan presenterar jag början till en biblioterapeutisk process från en digital grupp inom projektet. En biblioterapeutisk process börjar vanligtvis med en text eller en bild. Hur lång processen blir beror på gruppen och aktiviteterna som ledaren väljer att plocka fram.

Hur främjar
vi **GODA**
RELATIONER?

BUFFF *

**BARN & UNGDOM MED EN
FÖRÄLDER ELLER FAMILJEMEDLEM
I FÄNGELSE**

1. Vi läser inledningen av Katarina Frostenssons bok *F – en färd*, där hon beskriver färden till ett besök hos en familjemedlem.
2. Skriv reflekterande/fundera: *Vad väcker texten hos dig? Hur var ditt första besök?*
3. Dela med andra det du vill.
4. Processen fortsätter på olika sätt.

Så kan en biblioterapeutisk process ta sin början. Dessa moment är ett sätt att komma igång med samtal och identifiering av känslor, minnen och inre bilder, vilket ofta följs av flera moment där skapande och samtal varvas på olika sätt. Exemplet ovan resulterade i att en mamma i gruppen blev nyfiken och ville ge samma uppgift till sin man hemma: Hur hade *han* upplevt första färden? Hade de någonsin pratat om det som hände inombords? En längre text som skrevs utifrån övningen börjar:

Reflektion

Några sidor i Katarina Frostenssons bok F handlar om när hon ska besöka sin man i fängelse. Hon beskrev den oerhörda känsligheten i allt hon såg på vägen till fängelset och det väckte minnet av när jag för första gången skulle få träffa min son i fängelset en vinterdag. Det var en så stor skillnad då KF skulle träffa sin man, de var ett kärlekspar där både hon och han var övertygad om att han var oskyldig. Vi skulle träffa vår son, både han och vi visste att han var skyldig.

Med hjälp av en biblioterapeutisk process når diskussionerna ett djupare plan och händelserna, som finns etsade i minnenas kataloger, får luft och nya meningar. Ursprungstexten tillåter en trygg viloplats och en möjlighet till känsloreglering vid behov. Där kan ny kraft hämtas inför det fortsatta utforskandet. Vi kan alltid gå tillbaka till texten och mötas där.

Det är viktigt att lyfta att biblioterapi inte är en metod enbart för dem som identifierar sig som läsare, och att den biblioterapeutiska verktygslådan innefattar mycket mer än samtal om litteratur. Inom projektet är målgruppen en aktiv aktör och medskapare, metoder och aktiviteter anpassas efter behov.

Har du någonting att läsa i din väska?

Läsning fyller en oerhört viktig funktion vid kriser och vändpunkter. Ofta är läsning det första man vänder sig till, för att söka information och andras berättelser och erfarenheter. Men hur hittar ovana läsare vägen till lämplig läsning? Samtal om läsning och skrivande är en metod i sig. En dörr som ibland har öppnats till helt nya stigar, men som med hjälp av ett biblioterapeutiskt förhållningssätt har blivit en viktig väg framåt.

Biblioterapi inom Kriminalvården och med anhöriga

Det stämmer inte att barn inte vill läsa. Jag frågade en tonåring om läsningen var viktig för henne som 10-åring när hennes mamma blev frihetsberövad: "Verkligen, det var det enda jag kunde göra!" På frågan vad hon läste svarade hon: "Bufffs hemsida, jag läste den om och om igen varje dag. Jag hittade inget annat som handlade om min livssituation." Och det stämmer inte att de vuxna som "inte läser" inte skulle vara motiverade att läsa. Hos föräldrar inom Kriminalvården möter jag en uppriktig vilja till både läsning och skrivande, genom rätt metoder och material. Rubriken ovan, *Har du någonting att läsa i din väska?*, kommer från en pappa som visste att min arbetsväska kunde innehålla annan typ av läsning än den som fanns i en bokvagn på avdelningen, vilken ofta hade ett ensidigt utbud. Han visste också att vi kunde prata om det lästa nästa gång vi ses. Ungdomarnas textbok *Du jag vi. Om att ha en förälder i fängelse* (Buff 2016) har varit den första genomlästa boken för en del: "Det gjorde ont att läsa men jag tänkte att jag måste, vi måste läsa vad våra barn skriver." Det finns en stor lust och ett behov av att kunna berätta om sitt liv muntligt och skriftligt – inte minst för att hjälpa andra. Det måste erbjudas tillfällen att få berätta.

Valdemar Erling

En läkares reflektioner utifrån ett samtal med Siri Hustvedt om narrativ medicin

Valdemar Erling är överläkare i hematologi på Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg, musiker samt sång och textförfattare. Han har intresserat sig för berättelsens roll i patientmötet i vår moderna medicin. Han är sedan 5 år ordförande i Svensk förening för narrativ medicin. Föreningen verkar för mötet mellan humaniora och medicinsk naturvetenskap. Han är aktuell med Albumet *Paradisgatan* (2021).

Det är torsdag eftermiddag. Jag har lyckats ta mig hem tidigare från Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg där jag arbetar som hematolog med patienter som drabbats av blodcancer. Jag har fått i uppgift av Kulturrådet att tala med Siri Hustvedt om ämnet narrativ medicin och hur det begreppet kan relateras till narrativ identitet, det vill säga hur sjukhistorier kan påverka livshistorien och hur våra berättelser är verktyg för detta.

Som alltid i dessa tider av digitala möten och föredrag är jag nervös över hur tekniken ska fungera. Siri sitter i sin vackra villa i Brooklyn NYC som hon delar med Paul Auster. Jag är på väg till mitt köksbord i ett parhus från 20-talet i Kungsladugård, Göteborg. Mest nervös är jag förstås över hur vårt samtal ska utveckla sig. Nervös men också nyfiken.

Siri Hustvedt har bidragit högst påtagligt till att begreppet narrativ medicin etablerats globalt. Hon var med i den grupp av författare, läkare och litteraturvetare som tillsammans med professor och läkaren Rita Sharon skapade ett forum för medicin och humaniora där litteraturen fick en plats i kliniken men även i utbildningen av läkare och sjuksköterskor. Rita Sharons enkla upptäckt var att hon kunde få hjälp av litteraturvetenskapen i förståelsen av patientens berättelse i det kliniska arbetet. Genom hennes avhandling inom litteraturvetenskap uppstod begreppet narrativ medicin.

När jag och Siri Hustvedt artigt hälsat på varandra, jag i mitt kök och hon i hennes hus på andra sidan Atlanten, blir Siri plötsligt avbruten. "Det är Paul" säger hon. "Han har lovat vara med i en podd samtidigt som vi gör detta, och han kan ingenting om teknik. Kan du ge mig några minuter?" "Javisst" säger jag och känner hur nervositeten släpper. Alla har vi bekymmer med det tekniska var vi än befinner oss. Jag tar tillfället i akt och läser vad jag skrivit ner om narrativ medicin.

Hälsan tiger still. Sjukdomar bär på en historia. När man som patient drabbas av sjukdom påverkar det ens livsberättelse. Narrativ medicin vill återvinna berättelsens plats i den moderna medicinen. Genom att vara uppmärksam och i bästa mening nyfiken kan vi som arbetar i vården locka fram patientens historia och få människan bakom sjukdomen att framträda.

Att göra det är bokstavligen en konst. En konst som ger en fördjupning av den evidensbaserade medicinen och hjälper oss att ställa rätt diagnos. Berättelsen är ett av de viktigaste kunskapsinstrumenten i mötet med patienten. Berättelsen klarar av att hantera komplexitet på ett helt annat sätt än färdiga frågeformulär och enkäter. Även mellan raderna finner man väsentlig kunskap när man ska förstå och tolka patienten.

Berättelsen förväxlar inte heller information med kunskap, vilket lätt sker i den algoritmiserade vården. Den är också en förutsättning för ett autentiskt patientmöte. Genom patientens berättelse framträder personen bakom sjukdomen.

Berättelsen är också ett viktigt verktyg för patienten att hantera sin sjukdom. Berättelser kan skapa mening och sammanhang i en komplex medicinsk värld. Berättelser hanterar våra rädslor när vi ställs inför det som är osäkert i livet, inför sjukdom och död. Eller som Nasse och Nalle Puh uttryckte det: "Jag är rädd", sa Nasse. "En berättelse kommer hjälpa", sa Puh. "Hur?", sa Nasse. "Vet du inte?", sa Puh. "Berättelser får våra hjärtan att växa."

"Människan är en berättelse" skriver läkaren och psykiatern Clarence Crafoord och beskriver hur våra livsberättelser gör oss till människor. Kapitel läggs till kapitel i livets encyklopedi. Varje del bidrar till förståelsen av de andra och tecknar en unik person. Vi kommer leva vidare genom berättelserna om oss, även efter att det sista kapitlet i våra livs böcker är skrivet. Vår identitet utgår ifrån vårt narrativ och hur det förändras genom livet.

Detta är givetvis inget som beskrivs för första gången i medicinens historia. Hippokrates blev den moderna medicinens fader genom att påstå att sjukdomar inte var gudarnas straff utan berodde på obalans i kroppens olika vätskor. I avsaknad av såväl instrument som provtagningar hänvisades han till observationer och rationellt tänkande för att begripa sig på den sjuka människan. Patientens berättelse var avgörande för att ställa diagnos.

Berättelsens framträdande roll satte för Hippokrates del den individuella människan i fokus. Man kan säga att Hippokrates lägger grunden för en personcentrerad vård i sitt klassiska citat: "Det är viktigare att veta vilken människa som har sjukdomen än vilken sjukdom människan har." Detta förhållningsätt utgår från patientens berättelse och går som en röd tråd genom medicinhistorien. Att samtala med patienten, ofta upprepade gånger, ansågs som grunden i läkekonsten. "Listen to the patient, he is telling you the diagnos" myntade intermedicinens grundare William Osler i slutet av 1800-talet.

Men under 1800-talet förändras också det paradigmet inom medicinen som gällt sedan Hippokrates tid. I stället för obalans i kroppsvätskorna talade man nu om att sjukdom fanns i den avvikande cellen och bakterien. De långa vindlande sjukhistorierna ersattes av stetoskopet, mikroskopet, provtagningar och röntgen. Den moderna medicinen där diagnos står i fokus blir grunden för den vetenskapliga framgångssaga som sträcker sig in i vår tid.

I denna medicinska fantastiska utveckling har det funnits en risk att se människan som ett objekt där varje enskild patients berättelse hamnat i skymundan. Det har varit svårt att erkänna människan som något mycket mer än ett biologiskt system. Narrativ medicin är inget alternativ till evidensbaserad medicin men vill återvinna berättelsens naturliga plats i medicinen.

I en allt mer forcerad och processtyrd vård tenderar i dag den sammanhållna berättelsen att gå förlorad. Vården lånar sina organisationsmodeller från tillverkningsindustrin där narrativitet saknar betydelse. Bristande kontinuitet som ersätts med checklistor och fragmentiserad dokumentation bidrar till att den naturliga berättelsen inte får plats.

När Siri Hustvedt är tillbaka på skärmen och vi inleder vårt samtal, handlar det också mycket om hur den medicinska historien och dess samtid påverkat vår syn på den sjuka människan i dag.

Men vårt samtal handlar också om vad sjukdom gör med oss. Hur det skakar om oss och påverkar våra liv och vår livsberättelse. Siri berättar om det bokstavligt i sin bok *Den skakande kvinnan* en slags memoarbok om en märklig krampliknande sjukdom som Siri Hustvedt lidit av sedan 2006. Den uppkom plötsligt under ett tal hon höll till minne av sin nyligen avlidne far.

I boken inleder Hustvedt en jakt på en diagnos för att finna vad som är fel på henne. Är det en psykologisk åkomma eller en nervsjukdom? Var det faderns död som utlöste attacken? Borde hon träffa en psykolog, en neurolog eller både och? Eller är hon en hysterika? Frågorna leder henne in på medicinsk historia, dagens psykologi, neurologi, psykoanalys, litteratur och filosofi. Och det är också i denna kontext begreppet narrativ medicin kan skapa en helhetssyn på vad det är att drabbas av sjukdom.

Siri Hustvedt berättar om hur hon i dag undervisar blivande psykiatriker på Columbia University i New York. Hur man kan använda litteratur och poesi för att utvecklas i sin narrativa kompetens som läkare. Hur detta kan bidra till förståelse av sin egen berättelse i mötet med patienten. Men hon möter också patienter där skrivande och texter får bli ett sätt att närma sig sin egen sjukdoms fenomenologi. Hon berättar om hur skrivandet blev en vändpunkt för en patients sätt att hantera sin sjukdom.

För oss som arbetar i vården behövs sådana som Siri Hustvedt i vår kliniska vardag. Trots att språket är vårdens viktigaste verktyg talar vi lite om vad som

”Det har varit svårt att erkänna människan som något mycket mer än ett biologiskt system”

Valdemar Ehrling

händer med våra patienters livsberättelser i relation till sjukdom. När vi blir sjuka påverkas också vår narrativa identitet. Berättelsen om oss själva tar genom en omskakande sjukdomskris en ny riktning. Lidande och förlust är en stor del av att drabbas av sjukdom, ämnen som konsten och litteraturen alltid ägnat sig åt enligt Siri Hustvedt. Hon är inte rädd för att ge sig in i den biomedicinska världen och i mötet med den bidra till en helare syn på människan, där själen också ges utrymme i sjukdomens kropp.

När vi sammanfattar vårt samtal inser jag hur viktigt det är att ge plats för möten mellan medicin och humaniora och hur tacksam jag är över förmånen att få vara med i ett sådant möte. Narrativ medicin kommer fortsätta att verka runt om i världen för sådana träffpunkter.

Möt Kulturrådets nätverk för läsfrämjande

På följande sidor får ett urval av aktörerna i Kulturrådets läsfrämjande nätverk presentera sin verksamhet. Skribenterna är desamma som höll presentationer på nätverksträffen i december 2020.

Astrid Lindgren Memorial Award

Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) instiftades 2002 av Sveriges regering för att hedra minnet av Astrid Lindgren och värna ungas rätt till bra berättelser. Varje år belönas en person eller organisation som bidrar till litteraturens betydelse för barn och unga över hela världen. Prissumman på fem miljoner kronor gör priset till världens största i sitt slag och visar hur viktig ungas läsning är.

En jury med tolv ledamöter utser pristagaren och bland de nominerade finns några av världens främsta författare, illustratörer, berättare och läsfrämjare. Hittills har tre olika läsfrämjande organisationer belönats för sitt arbete med att sprida högkvalitativa böcker och främja barns läsning: PRAESA i Sydafrika, Tamerinstitutet som verkar på Västbanken och i Gaza samt Banco del Libro i Venezuela. I fjol gick priset till den sydkoreanska bilderbokskonstnären Baek Heena.

Vi som arbetar på kansliet för priset arbetar för att synliggöra priset och lyfta fram kvalitativ internationell litteratur som en självklar del i utbudet för unga. Som ett led i att uppmuntra ungas läsning och väcka deras egen lust att uttrycka sig har kansliet bland annat initierat nya samarbeten. Externa aktörer som kan hjälpa till att nå nya, unga målgrupper har medvetet valts ut. På sikt är förhoppningen att kunskapen om priset ska vara lika självklar som kunskap om vem Astrid Lindgren var som förespråkare för barns rättigheter och fantastiska berättelser.

Som exempel på nystartade samarbeten mellan kansliet och andra aktörer kan nämnas:

- I projektet *Jag har ett tips på en bok*, tillsammans med Historieberättarna, arrangeras under våren 2021 ett antal workshops för och med barn och unga i Stockholms län. Läsning av olika pristagare varvas med workshops där deltagarna utifrån sina egna intressen gör kreativa tolkningar av böckerna.
- Tillsammans med Tensta konsthall lanserades i slutet av 2020 skrivtävlingen *Unga skriver för unga*. Här uppmanades unga mellan 10 och 18 år att skicka in

texter som beskriver vardagen under pandemin. Drygt 250 texter skickades in och bidragen bedömdes av en jury. I april 2021 utsågs vinnarna och totalt belönades sex texter.

- Under våren ska elever vid Cirkus Cirkörs cirkusgymnasium och Designgymnasiet Sickla i Stockholm läsa pristagares böcker och med dem som inspiration skapa cirkus och kostym.

Resultaten av de olika samarbetena kommer att publiceras på webbplatsen alma.se och blir på sikt en inspirationsbank för andra som vill arbeta utifrån pristagare.

Astrid Lindgren Memorial Awards kansli består av

Suzi Ersahin,
kanslichef,
Mariella Kucer,
kommunikatör och
Lisa Haglund,
handläggare.

Myndigheten för tillgängliga medier

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) har en vision om ett samhälle där all läsning är tillgänglig och där alla har lika möjlighet att läsa på sina villkor oberoende av funktionsnedsättning eller läsförmåga. En bok är en bok, oavsett format. En läsare är en läsare, oavsett om hen läser med ögon, öron eller fingrar. Däremot har läsare olika förutsättningar och behov. Att arbeta läsfrämjande för tillgänglig läsning är att utgå från de förutsättningarna. MTM ansvarar för att alla läsare får läsa böcker i det format som passar just den personen bäst.

Legimus – ett bibliotek för tillgänglig läsning

Legimus finns som webbplats, legimus.se, och som appen Legimus. Legimus.se är en bibliotekskatalog med en samling av medier i tillgängliga format, där talböckerna utgör den största delen. Det är också en viktig kanal för MTM:s läsfrämjande arbete. Legimus riktar sig både till förmedlarna på biblioteken och direkt till läsarna. Den svenska talboksmodellen bygger på att det är MTM som producerar och tillhandhåller medierna i tillgängliga format, och att det är biblioteken förmedlar dessa till läsarna. Det ingår också i MTM:s uppdrag att erbjuda stöd i förmedlingsarbetet och kunskap om tillgängliga medier och tillgänglig läsning. Då lånen av talböcker till största delen numera sker genom appen Legimus nås läsarna i större utsträckning direkt, utan biblioteken som mellanhand. För MTM:s del innebär detta att arbetet med att främja tillgänglig läsning i större utsträckning behöver rikta sig direkt till läsarna och aktivt arbeta med inspiration och förmedling av läsning.

MTM:s lättlästa produkter

Genom sin utgivning av lättläst litteratur riktar sig MTM:s bokförlag, LL-förlaget, framför allt till målgrupper som inte fullt ut täcks av andra förlags utgivning av lättläst litteratur, till exempel vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar eller personer med demens.

8 sidor är en oberoende nyhetstidning som ges ut en gång i veckan som tryckt tidning, taltidning och digitalt. Den finns numera också

tillgänglig som podd. Webbplatsen för 8 sidor har under pandemin blivit en extra viktig källa för informationsinhämtning.

Genom MTM:s skolwebb och lärarhandledningar kan lärare få stöd och handledning i arbetet med lättlästa böcker och nyheter.

En viktig del av det läsfrämjande arbetet med lättläst litteratur görs av läsombuden och högläsarna inom omsorgen som genom aktiviteter ger stöd åt personer som inte själva kan eller orkar läsa. Genom sin läsombudsverksamhet stöttar och inspirerar MTM dessa.

Taktill läsning

MTM har ett särskilt uppdrag för att främja och bevaka punktskriften i Sverige. Detta görs bland annat i Punktskriftnämnden.

MTM producerar varje år tre taktila bilderböcker, där bilderna byggs upp med olika material för att kunna läsas med fingrarna. MTM producerar också lästräsningsböcker och bilderböcker där en punktläsande vuxen kan läsa för ett seende barn.

Som medlem i *Punktklubben* får punktläsande barn i åldern 5–12 år varje termin ett antal paket skickade till sig. Dessa innehåller spel, pyssel, böcker, recept och annat som genom att väcka nyfikenhet hjälper barnen att öva upp sin taktila förmåga. MTM tillgängliggör även spel, almanackor och kartor i taktill form, även för vuxna punktskriftsläsare.

Hillevi Andreasson är bibliotekarie med inriktning mot folkbibliotek och läsfrämjande för vuxna. Ida Bengmark är bibliotekarie som arbetar med litteratururval och läsfrämjande för barn och unga. De arbetar på MTM.

Författarförbundet

Sveriges författarförbund är en intresseförening och ett fackförbund för författare och översättare. Förbundet är organiserat i sektioner med Översättarsektionen, Minerva för sakprosa författarna, Skönlitterära sektionen och barn- och ungdomslitterära sektionen BULT.

Förbundet bevakar sedan flera decennier biblioteksområdet. Förbundet var med och startade bevakning av skolbiblioteken och drev frågan. Nationella skolbiblioteksgruppen (NSG) var under många år en suverän struktur där myndigheter, intresseorganisationer och kommunförbund samverkade och tillsammans drev frågan om skolbibliotek. I dag är gruppen omstrukturerad och organiseras av Svensk Biblioteks förening.

Biblioteksrådet bevakar biblioteken med fokus på tillgänglighet, läsning och läsförmedling för vuxna, barn och unga, litteraturförmedling, samverkan och att biblioteken garanterar yttrandefriheten. Vi bevakar också kulturpolitiken.

Varje ledamot har särskilda ansvarsområden: skolbibliotek, läsförmedling, minoritetspråk, digitalisering och aktuell forskning inom området. Alla ledamöter har dessutom gemensamt uppdraget att följa biblioteksrådet och dess utveckling.

Under 2020 genomförde Författarförbundet bibliotekskampanjen Rusta biblioteken för det demokratiska uppdraget. Bakgrunden var allt mer oroande försämringar av biblioteken. "Folk- och skolbiblioteken i landet lever under en allt mer osäker tillvaro och framtidshorisont. Ekonomin för verksamheterna räcker inte till, anslagen reduceras, många kommuner sparar in på biblioteken; personal och öppettider drabbas. Kungliga bibliotekets statistik berättar att 50 procent av befolkningen aldrig besöker biblioteken och att kanske hälften av alla folkbibliotek har öppet högst 20 timmar i veckan eller färre timmar. Öppettider som ofta inte överensstämmer med de yrkesarbetandes tider. Endast 37 procent av alla skolelever i landet har tillgång till bemannade skolbibliotek. Utlåningen på folkbiblioteken från 2014 till 2018 har sjunkit med ca 9 miljoner färre utlån."

Bibliotekskampanjen, Rusta biblioteken för det demokratiska uppdraget, startades i februari 2020 och drabbades omedelbart av pandemin.

Trots svårigheter har vi genomfört ett antal digitala seminarier med fokus på bibliotekens demokratiska uppdrag som det uttrycks i bibliotekslagen. Vi har även tagit fram två rapporter: en liten rapport – *Biblioteken under coronakrisen* – som kom i juni 2020 och som visar hur biblioteken ansträngde sig att hålla öppet och särskilt erbjuda service till 70+ och sköra personer. Kampanjens slutrapport *Rusta biblioteken för det demokratiska uppdraget, 10 förslag från Sveriges författarförbund 2020* kom i november. Den innehåller analyser, resonemang och förslag på åtgärder för att stärka litteraturen, läsningen, samtalet och biblioteken.

"Kungliga bibliotekets statistik berättar att femtio procent av befolkningen aldrig besöker biblioteken"

Ett av de tio förslagen handlar om att inrätta ett nationellt museum för litteratur, bibliotek och läsning. Författarförbundet pläderar också för att biblioteken inrättar en tjänst som litterär chef. En litterär chef ska ha det övergripande ansvaret för folkbibliotekens utbud av litteratur, samlingar och för inköp av ny litteratur. En litterär chef driver på läsförmedlande insatser för alla åldrar och grupper och ansvarar för att den samtida litteraturen och det lokala samtalet kring litteratur pågår och utvecklas. Stängda bibliotek är att betrakta som en inskränkning av yttrandefriheten; den att allmänheten inte har tillgång till de verksamheter som skyddas av yttrandefriheten. Även öppettiderna är här viktiga att överväga.

Förbundet har också genomfört fem rundabordssamtal med kulturmyndigheterna, kulturutskottet, bibliotekshögskolorna, folkhögskolor och studieförbund, några fackförbund samt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Förläggarföreningen och några förlag.

Kampanjen avslutades i december 2020 då vi uppvaktade kulturministern och överlämnade rapporten och tio förslag på åtgärder vilka på olika sätt fokuserar på läsning och läsfrämjande insatser. Vi uppmanade ministern att starta ett nationellt råd där intressenter och kommuner, regioner och stat möts för att gemensamt komma fram till hur samhället bäst kan stärka biblioteken långsiktigt under normala samhällsförhållanden och under kriser och peka på bibliotekslagens grundläggande skydd.

Källor

forfattarforbundet.se/rustabiblioteken

Madeleine Hjort var ordförande i Sveriges författarförbunds biblioteksråd 2012–2020.

Madeleine är författare och skriver sakprosa med fokus på konstarter och samhälle, och kvinnor utgör fokus i litteratur om medeltiden och samtida konstarter. Hennes

senaste bok är *Den demokratiska staden, om att utveckla det offentliga rummet*.

Skolverket

Nytt uppdrag kring läsfrämjande arbete

I regleringsbrevet från december 2020 formulerades ett nytt uppdrag till Skolverket om insatser för att stärka barns och elevers läsande. För att väcka nyfikenhet för de möjligheter som skönlitteratur och sakprosa ger och för att stimulera läsintresset hos barn och elever ska Skolverket "genomföra kontinuerliga och långsiktiga insatser för att främja ett ökat läsande generellt, inklusive att stärka läslovet". I uppdraget ska folkbibliotekens och skolbibliotekens verksamhet särskilt beaktas. Vid genomförandet ska Skolverket inhämta kunskaper och erfarenheter från Statens kulturråd och andra relevanta aktörer.

Nationellt centrum för språk-, läs- och skrivutveckling (NCS)

NCS är ett nationellt centrum som ingår i Skolverkets regeringsuppdrag. NCS:s uppdrag är att stimulera huvudmän, skolor och förskolor att aktivt arbeta med barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling.

Att organisera insatser som ökar läs- och skrivengagemanget är ett sätt att öka förutsättningarna till likvärdighet och minska den socioekonomiska effekten bland barn och unga. NCS vänder sig till hela styrkedjan och stöttar samordning och utveckling av det språk-, läs- och skrivutvecklande arbetet genom till exempel:

- nätverk
- utbildningar
- konferens
- stödmaterial om uppdraget som språk-, läs- och skrivutvecklare
- nyhetsbrev

Läslifyftet i förskolan

Läslifyftets material finns samlat i moduler på Lärportalerna. Modulerna är tematiskt samlat material inom ett område. För förskolan finns bl.a. Flera språk i barngruppen, Läs och berätta samt Natur, teknik och språkutveckling. I modulerna finns vetenskapligt grundade texter skrivna av forskare, filmer, diskussions-

frågor och förslag på aktiviteter att pröva i undervisningen. Upplägget bygger på ett kollegialt lärande och en modell för kollegial undervisningsutveckling. Materialet är fritt tillgängligt på Skolverkets lärportal.

"Att organisera insatser som ökar läs- och skrivengagemanget är ett sätt att öka förutsättningarna till likvärdighet"

Läslifyftet i skolan

Läslifyftet erbjuder en stor mängd moduler riktade till grund- och gymnasieskolan, till exempel Stimulera läsintresse, Läs och skriv text av vetenskaplig karaktär och Tidig läsundervisning. Läsåret 2021/22 finns det ett statsbidrag som ska användas till att frigöra tid för lärare att handleda kollegor som deltar kompetensutvecklingen Läslifyftet. Statsbidraget kan sökas av kommunala, fristående och statliga huvudmän för förskoleklass och lågstadiet.

Tammi Gustafsson Nadel är undervisningsråd på Skolverket.

Läs rörelsen

Den ideella föreningen Läs rörelsen startade år 2000 med en landsomfattande kampanj och mottot Ge dina barn ett språk. Bakgrunden var dels den kraftiga minskningen av småbarnsföräldrars läsning för sina barn, som redovisades i den s.k. Barnbarometern 1999, dels den OECD-undersökning som visade att 25 procent av alla vuxna svenskar och 20 procent av unga vuxna (18–25 år) hade en bristande läs- och skrivförmåga.

En andra kampanj, Lär för livet/Läs rörelsen, startade 2002. Kampanjerna – som inleddes på Bokmässan i Göteborg – hade länsupp-takter i alla län, med länsbiblioteken som sammankallande. Affischer och trycksaker spreds via folkbiblioteken.

Läs rörelsen har under åren arbetat med många metoder och modeller kring att berätta, läsa och skriva. Vi har sökt oss till forskare och experter inom olika områden, för att utforma projekt som vi sett som viktiga. Vi har också sedan starten ett läsråd med forskare, författare och andra.

De flesta känner till Bok Happy Meal i samarbete med McDonald's under 2001–2019. Något som innebar att läsfrämjande satsningar kunde nå barn och barnfamiljer på nya arenor. 127 boktitlar av 114 olika författare och illustratörer ingick, i en total upplaga på 22,9 miljoner barn- och bilderböcker. Från 2010 fanns projektet i hela Norden. En av de första titlarna var *ABC* av Lennart Hellsing och Poul Ströyer. Titlarna valdes av Marianne von Baumgarten-Lindberg från Läs rörelsen styrelse.

Projekt vi arbetat med de senaste åren är Berättelser som förändrar, med stora läse-cirklar i 200 högstadie- och gymnasieskolor från Ystad till Kiruna under 2017. Här fanns 10 boktitlar att välja mellan och 16 regionala konferenser anordnades för svensklärare och skolbibliotekarier.

BERÄTTA, LEKA, LÄSA var ett nära samarbete med förskolor och bibliotek om närläsning av bilderböcker med barn i åldern 1–3 år. Detta pågick från hösten 2013 till våren 2015 i 29 kommuner i Västmanlands, Sörmlands och Örebro län. 30 utbildnings-

konferenser anordnades för förskolepeda-goger och barnbibliotekarier.

Ett annat projekt är Bildberättande & konsten att läsa bilder, som inleddes på Bok-mässan 2018, och utvecklades i 7 regioner hösten 2019 och våren 2020 med stora kon-ferenser och fortbildningsdagar i samarbete med museer och konsthallar. Kulturskolorna gjorde specialsatsningar för barn och unga. Filmvisningar arrangerades för gymnasister.

Läslov vecka 44 är ett brett läsfrämjande samarbete genom Läs rörelsen sedan 2015 med ett nätverk på över 80 medlemmar. I år med temat Idrott och läsning.

Läs rörelsen fyllde 20 år förra året med LÄS! LÄS! LÄS! som ett av två huvudteman på Bokmässan. Nio digitala profilseminarier genomfördes, utifrån att språket och läsning-en är grundstenar i ett demokratiskt samhäl-le. För att på djupet förstå en dagstidning behövs ett ordförråd på 50 000 ord. Utan att läsa eller höra texter har en 17-åring ett ordförråd på 17 000 ord. Ett av seminarierna var med partiledarna som berättade vad de läste, med Bengt Westerberg som moderator. Bengt var vid starten av Läs rörelsen ordfö-rande och jag var kampanjledare. De roller som vi också hade i Dyslexikampanjen under 1990-talet. Temat LÄS! LÄS! LÄS! återkom-mer på Bokmässan 2021 i Göteborg.

Elisabet Reslegård var från 90-talet kampanjledare för landsomfattande folkbildnings-satsningar som Dyslexikampanjen, Psykekampanjen och Läs rörelsen. I dag ordförande och projekt-ledare för Läs rörelsen.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset /Letterbox Club

Letterbox Club syftar till att med hjälp av nyfikenhet och lust hjälpa barn i utsatta livssituationer att utveckla sin läs- och matematikförmåga genom att skicka paket med böcker, spel och skrivmaterial till barnen. Paketet skickas till barnen en gång i månaden under sex månader. Målgruppen för Letterbox Club är främst barn som är placerade i familjehem och barn i familjer som mottagit försörjningsstöd under lång tid.

Det långsiktiga målet är att stärka utsatta barns skolgång och därmed erbjuda bättre livschanser men också att bidra till meningskapande samspel mellan barnet och dess omsorgsgivare.

Ett paket innehåller två böcker som är noggrant utvalda, en skönlitterär och en faktabok, två spel som stimulerar räknande och matematik samt lite skrivmaterial för nytta och nöje. Paketet finns i tre olika nivåer, ett orange paket som vänder sig till barn cirka 6–7 år, ett blått paket till barn cirka 8–9 år och ett rött paket till barn cirka 10–11 år.

Det har gjorts flera olika studier och utvärderingar av Letterbox Club. Från dessa kan bland annat konstateras att barnen oftast blir mycket glada när de får paketet på posten. Innehållet skapar nyfikenhet hos barnen och en lust att läsa och spela. Dessutom känner sig många barn speciella och sedda.

Letterbox Club pågår varje år under maj till oktober och förhoppningen för framtiden är att det ska sprida sig så att fler barn får tillgång till Letterbox Club, och att vi ska kunna utöka till fler åldersgrupper. Från hösten 2020 och under hela 2021 pågår delprojektet Mångspråk och tillgänglighet. Syftet med detta delprojekt är att anpassa materialet till barn med läs- och skrivsvårigheter och barn som är nya i svenska språket. Vi tar fram särskilda paket till barn som är nya i svenska språket eftersom vissa kommuner uttryckt önskemål om att använda Letterbox Club till sina nyanlända familjer. Dessutom tas specialpaket fram till barn med läs- och skrivsvårigheter eftersom vi märkt i utvärderingar att barn med stora svårigheter i skolan inte riktigt kan ta till sig de ordinarie paketet i Letterbox Club.

Sofia Lager Milton är socionom på Stiftelsen Allmänna Barnhuset och arbetar med frågor som rör barn placerade i samhällsvård. På senare år är hon alltmer engagerad i att barn i utsatta livssituationer ska få bättre möjlighet till goda läsupplevelser, lärande och en bra utbildning.

”Det långsiktiga målet är att stärka utsatta barns skolgång och därmed erbjuda bättre livschanser”

Nätverks- träffen december 2020

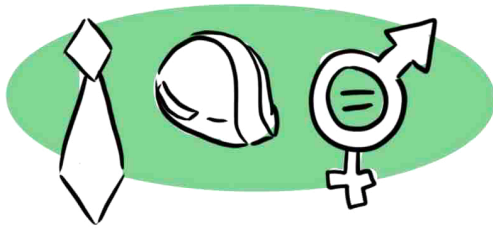
Skriften Delad läsning är en dokumentation efter Kulturrådets nätverksträff för läsfrämjande. Skribenterna är de som höll föredrag på träffen. Här följer illustrationer som sammanfattar texterna.

BOKSTAVSKAMP

DEN MANLIGA
TYSTNADEN

Jag kunde
se mig själv
i

KLASS & GENUS

påverkar

LÄSANDET

efter e
är en m

FÖRÄN

V
någo
pres

JIMMY VULOVIC

NÅGON
SOM NÄR
FRAM

behöver se sin
egen

VERKLIGHET

“ jag är
inte en
sån som
läser

berättelsen
om pojken
från Boden

n roman
människa
VANDRAD

LÄS ARBETARNAS
perspektiv

ARFÖR skulle
n läsa det som
enteras, om det

inte talar till DEM?

SHARED READING

ANDERS OHLSSON

HAR
SPRIDITS

internationellt

VÄRDE-

GRUND

VÄNLIG

TEXT

BYGGSTENAR

KVALITETS-
litteratur

INDIVIDEN

GRUPPEN

LÄSLEDAREN

gemensam högläsning & socialt samspel

EFFEKTER

omsorgsfullt
litteraturval

MOD

PERSONLIGA
TOLKNINGAR

LÄSUPPLEVELSE

VAD DET INNEBÄR
ATT VARA MÄNNISKA

SOCIALT
SAMSPEL

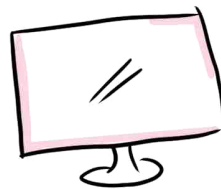
FÖRMÅGA ATT
LÄSA

LUND
UPPSALA
JÖNKÖPING

shared reading
kåne

BEHÖVS NYA
KRITERIER I
SKOLAN

DIGITALT
testas under covid19

de FINLANDSSVE

Henrika Andersson & Amanda Audas-Kass

 3 ÅRIGT
projekt

BESÖKT
2500
elever

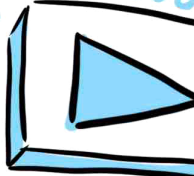

Lära
biblio

VAR gömmer
sig alla
läsande MÄN?

#man lä

DET BEHÖVS
FÖREBILDER

13

FICK GE
FEEDBA

SVENSKA

ambassadörerna

KOLLA IN

SVENSK
LÄSAMBASSADÖR

Bagir Kwiek

UTBILDAR

are, elever
tekarier

använder
Sociala medier

samarbete
med
aktörer

isier

FILM

med
OLIKA
läsande
män

SEXIGT
FRAMGÅNG
FÖRSTÅR ANDRA

- ? minne
- ? yrke
- ? tipsa någon
- ? 2 böcker

avslappning
empatisk

ACK

för 15
ÅRINGAR

GER TILL ANDRA MÄN

ALLMÄNHETEN

LÄSLANDET

👤 Marlen Eskander

VAD HÄNDER
EN MÄNNISKA MED

UTAN SPRÅKET

SATT I
IDENTITETS-
fack

👓 SOCIAL
antropology

SPRÅK

T

C

()

språk & identitet går

HAND i HAND

KETS GRÄNS
ÄR
ANKENS
GRÄNS

vi måste
jobba med
HELA FAMILJEN

SOCIALT
utsatta
OMRÅDEN

på **RÄTT**
PLATS.

SKAPA
RELATIONER

Målgruppen
JOBBAR MED
målgruppen

LÄSFRÄMJANDE som

Julia Pennlert & Maria Ringbo

VAD ÄR
läsfrämjande?

K U R S
TRÄFFAR

med reflektion

METODER

PROFESSIONELLT
OBJEKT

∞ HÅLLBART

vad driver
INITIATIVET

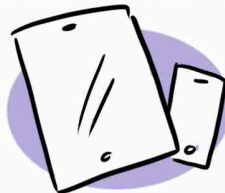
till
LÄSFRÄMJANDE?

KOLLEKTIVT

DE
SYF
MÅL

DIGITALA
HJÄLPMEDEL

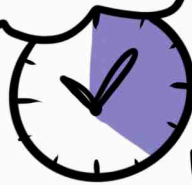
PROFESSIONELLT OBJEKT

TIDSSKRIFTS-
KLUBB lokalt
forskning är lätt

KONTINUERLIGA
NÄTVERKSTRÄFFAR

SKAPAR UTRYMME
FÖR
REFLEKTION

TID

NYHETER om
forskning

EFINIERA
TE &

ENORMT
engagemang
& vilja

uppmärksamma
UTMANINGAR

ALT

eller fiende?

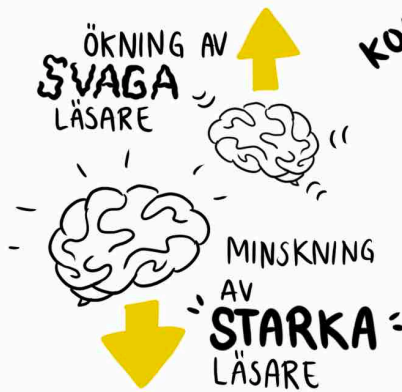
vad händer med läsningen MÅNGMEDIALA M

ANNA NORDLUND

~~” vad läser barn och unga?”~~

varför läser **INTE** barn och unga?

KOPPLAT TILL

KÖN

förd UTBILDNINGSNIVÅ

hur ska NÄR DE U

50%

MINDRE LÄSNING

STÄRKA BARN-LITERATUR I FÖRSKOLAN

LÄSSTIMULERA SKOLA & FRIT

n i vår
MILJÖ?

äldrars
LÄSNINGS-
VISTELSETID
I SVERIGE

ungdomslitteraturen
UNGA?

DE
TIDS
FÖRTYDLIGA
KRAV PÅ
OBLIGATORISKA
KURSER

BEMANNADE
SKOLOR &
BIBLIOTEK

PIRLS:
DEN SOCIALA
läsningen
MINSKAR

~~STRUKTUR~~
~~stil~~
~~egen koppling~~

ELEVER
40% LÄSNING ÄR...
SÖSERI

57% BARA OM JAG
måste

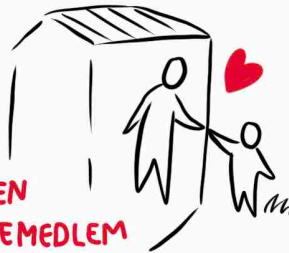
3-4 timmar
på nätet/dag

BIBLIOTERAPI

PIA BERGSTRÖM • lärare & socionom

BUFFF*

BARN & UNGDOM MED EN
FÖRÄLDER ELLER FAMILJEMEDLEM
I FÄNGELSE

Hur främjar
vi **GODA**
RELATIONER?

VÄSTMANLAND

Gävleborg, Dalarna, Stockholm

VAD GÖR VI MED
DET SOM LÄSN
VÄCKER

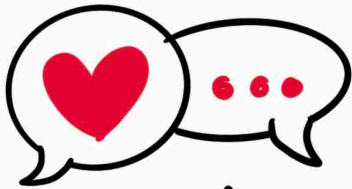
mycket
ENSAMTID
i **KÄNSLOSTORM**

S
b

inom kriminalvården och med anhöriga

METOD

SAMTALA

kreativt arbete
med **ORD & KÄNSLOR**

SKAPA

med inspiration
från

LÄSA

NINGEN

empowerment

hjälp till
självhjälp

jagstärkande
hälsofrämjande

skapar
engriplighet

DU, JAG, VI.

aktivitetsbaserade
samtal

NARRATIV ID

👤 valdemar Erling & Siri Hustvedt
📍 GÖTEBORG 📍 NEW YORK

Narrative
MEDICINE

the shaking women

FAST, POS
NO T

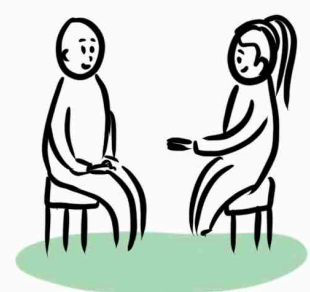
Offers
MOVEMENT

important for
the **OUTCOME**

ENTITET

more time, equal

CO-NARRATIVE

patients

OWNING & GET AGENCY

of the story

FINDS IMPORTANCE WHICH IS NOT FOUND in diagnoses

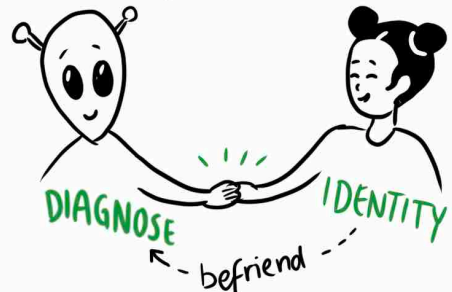
FICTION

CONNECTION

the narrative has therapeutic EFFECTS

HEALING method

ATT VÄCKA LÄSLUST

2 SUZI ERSAHIN

VÄLJER UT OCH
PRISAR

KVALITATIVA

författare & bildskapare

HUR DET ÄR ATT
VARA författare
eller illustratör

T genom ALMA-priset

STÖDGER
**BARNNS
RÄTT** till
kultur och

läsfrämjande

i **ASTRID
LINDGREN'S**
anda

SAMARBETE

med exempelvis
SKOLAN

Berätta om

♥ kulturer

📍 länder

var & vem som

LÄSER

👤 RÄTTIGHETER

MTM

Hillevi Andreasson
Ida Bengmark

EN BOK
ÄR EN

BOK

OANSETT
format

Svåra
saker
PÅ ETT
LÄTT SÄTT

LEGIMUS

TAKTILA
böcker
Pyssel

spel
kartor

SKOLVER

Tammi Gustafsson Nade

LÄSLYF
i förskola

NÄTVERKA

Stötta lärare

utbildning

KUNNA GE
STÖD
I TID

INSPIRATION
SIDA online

FÖRFATTAR FÖRBUNDET

Madeleine
Hjort

av befolkningen
kommer
ALDRIG till
BIBLIOTEK

50%

20 TIMMAR

ODEMOKRATISKT

SKADAR
yttrande-
friheten

BIBLIOTEKSRÅDET

Tillgängligt
med olika
SPRÅK

Aa

Bb

ÖPPET

MUSEUM

MARKET

TET

NCS
nationellt centrum
för
Språk, läs &
skrivutveckling

en bro i poesin

LÄSRÖRELSEN

Elisabet Reslegård

OECD
Rapport
BARN-
BAROMETERN
1999

LÄR FÖR livet

NÄ föräldrar
& barn

FÖRSKOLA & BILDERBÖCKER

HAPARANDA

LÄS,
LÄS,
LÄS!

HÖGLÄSNING

YSTAD

ORDFÖRRÄD

ALLMÄNNA BARNHUSET

SOFIA
LAGER
MILLTON

SOCIALT UTSATT
grupper

6-11
ÅR

Letter
Box
CLUB

ÖKAT
VÄLBEFINNANDE mer
SPRÅK
KUL med POST!!

- nyfikenhet
- lust att lära

Kultur- rådets läsfräm- jande arbete

Grunden för vårt läsfrämjande arbete ligger i den omfattande bidragsgivningen. Genom att fördela resurser till sökande kan vi se till att få den bredd på projekt och spridning i hela landet som vi eftersträvar. Vi bedriver också främjande verksamhet, initierar egna projekt samt sprider kunskap om pågående projekt och insatser. Nedan följer en översikt om Kulturrådets läsfrämjande arbete.

Främja läsning: Handlingsprogram för läsfrämjande

År 2014 lanserades det första handlingsprogrammet för läsfrämjande som visade hur Kulturrådet arbetar för att uppfylla de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande. 2019 presenterade vi en uppdaterad version av handlingsprogrammet som bättre speglar dagens läsfrämjande landskap. Bland annat har vi ändrat definitionen av läsfrämjande för att tydligare få fram att små barns språkutveckling inryms i begreppet, och att betona vikten av att som individ få tillgång till alla sina språk. I takt med att förutsättningar förändras och nya uppdrag kommer till kommer vi att uppdatera handlingsprogrammet.

Bokstart

Kulturrådets satsning Bokstart syftar till att stimulera språkutveckling hos de yngsta barnen, 0–3 år, och riktar sig till vårdnadshavare och andra vuxna i små barns närhet. Genom att tidigt i barnets liv introducera kontakt med litteratur och språkstimulerande aktiviteter (till exempel sjunga, leka, prata och ramsa) kan barns relation till och utveckling av språket främjas.

Bokstart bedrevs som ett regeringsuppdrag 2017–2020. Nu har regeringen beslutat att Kulturrådet ska få fortsätta sprida och utveckla Bokstart också framöver. Ambitionen är att Bokstart ska nå ut över hela landet. Läs mer på bokstart.se. Här hittar du också rapporten *Bokstart i Sverige* (2020) och kunskapsöversikten *Bokstart i världen* (2021).

Läsambassadören

Läsambassadören är ett uppdrag för att främja läsande som drivits av Kulturrådet sedan 2011. Läsambassadörens uppdrag handlar om att sprida läslust och verka för att alla ska få samma möjligheter att hitta fram till litteraturen. Läsambassadören har sitt uppdrag i två års tid.

Den femte läsambassadören i ordningen är Bagir Kwiek (2019–2021). Den här gången är läsambassadörens främsta fokus minoriteten romer, som ett led i att prova fler sätt för en läsambassadör att verka läsfrämjande. Det är även en del av Kulturrådets uppdrag att tillsammans med minoriteten romer genomföra läsfrämjande insatser. Läsambassadör Bagir Kwiek har bland annat bjudit in folkbibliotek att bli romska läsambassader och han uppmuntrar unga romer att ta tillvara äldres berättelser.

Barn- och ungdomsbokskatalogen

Barn- och ungdomsbokskatalogen ges ut i samband med läslovet och är fullspäckad med de bästa boktipsen, läsinspiration och klurigt pyssel. I katalogen presenteras böcker från det senaste årets utgivning, valda av en urvalsgrupp bestående av experter på barn- och ungdomslitteratur. Vi tipsar även om böcker på flera olika språk. Barn- och ungdomsbokskatalogen har funnits i över 20 år och är gratis att beställa.

Väck boken

Väck boken är en läsfrämjande satsning för lärare, bibliotekarier och barn. Genom Väck boken hoppas vi inspirera till lustfyllda läsprojekt genom att sprida metoder, inspirerande material, tips om hur andra gör och ett sammanhang att verka läsfrämjande i. Man kan anmäla sitt projekt och få chansen att utses till Årets bokväckare. Årets bokväckare presenteras varje år i ett reportage i Barn- och ungdomsbokskatalogen och på Kulturrådets webbplats.

Astrid Lindgren Memorial Award

Astrid Lindgren Memorial Award instiftades 2002 av Sveriges regering för att värna barnens rätt till bra berättelser. Varje år belönas en person eller organisation som bidrar till litteraturens betydelse för barn och unga över hela världen. Prissumman på fem miljoner svenska kronor gör priset till världens största i sitt slag. Det visar hur viktig ungas läsning är, nu och i framtiden. Prisets roll är att uppmärksamma kvalitetslitteratur för barn och unga internationellt genom att ta ställning för, belöna och tillgängliggöra konstformen. Ungar har rätt till riktigt bra litteratur – underhållande, nyskapande, utmanande eller komplex. Läs mer på alma.se

Våra läsfrämjande bidrag

Stöd till läs- och litteraturfrämjande insatser

Stödet finns till för att fler ska få möjlighet att utveckla en god läs-förmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet – oavsett bakgrund och med utgångspunkt i var och ens särskilda förutsättningar. Stödet kan sökas två gånger per år. Det kan sökas av såväl kommunala verksamheter, förskolor, bibliotek, ideella verksamheter som enskilda bolag. Det finns en stor bredd på projekten vi stöder. Lëshundar, sagostunder, poesisalonger, läslo-tsar i förskolan, läsfrämjande på arbetsplatsen och biblioterapi är bara några exempel. Stödet för läs- och litteraturfrämjande insatser är ett projektbidrag, som kan sökas för ett-, två- eller treåriga insatser.

Stärkta bibliotek

Syftet med bidraget är att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteks-verksamhet i hela landet. Det är ett tillfälligt stöd till kommunerna som vi fördelar på regeringens uppdrag fram till och med 2023. Stödet kan sökas av kommuner en gång per år. Flera av kommunernas insatser gäller läsfräm-jande satsningar.

Inköpsstöd för folk- och skolbibliotek

Det här bidraget finns till för att främja barns och ungas intresse för läs-ning genom en ökad tillgång till litteratur och medier. Stödet kan sökas av folk- och skolbibliotek i en kommun och ska användas till inköp av litteratur. Det kan vara antingen barn- och ungdomslitteratur eller vuxenlitteratur som främjar barns och ungas läsintresse. Runt 34 miljoner kronor fördelas årligen i inköpsstöd.

Bokstart – projektbidrag och språknätverksbidrag

Bokstart är en nationell satsning som vänder sig till föräldrar och vuxna i små barns närhet, med syfte att tidigt stimulera språkutveckling. Föräldrar uppmuntras att prata, läsa, sjunga, rimma och ramsa med barnet. På så sätt utvecklas barnets språk och läsintresse.

Folk- och regionbibliotek har möjlighet att söka bidrag för Bokstartprojekt som bygger på samverkan över professionsgränser mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola.

Stöd genom kultursamverkansmodellen

Genom kultursamverkansmodellen fördelar Kulturrådet statliga medel till regioner, som sedan delar ut statliga och regionala verksamhetsmedel till enskilda kulturverksamheter.

Tillsammans med regional biblioteksverksamhet ingår litteratur- och läsfrämjande som ett verksamhetsområde som får regionalt bidrag genom kultursamverkansmodellen.

Nya uppdrag 2021

Förbereda inrättandet av ett läsråd

I regleringsbrevet för 2021 har Kulturrådet fått i uppdrag att förbereda inrättandet av ett läsråd inom myndigheten. I uppdraget ingår att föreslå former för hur läsrådet ska organiseras och följas upp. Läsrådet ska vara en drivande och samordnande aktör inom det läsfrämjande arbetet. Läsrådet ska bidra till samverkan mellan aktörer inom kultur, skola, civilsamhälle, folkbildning, bokhandel, förlag och andra delar av näringslivet. Läsrådet ska vidare ansvara för kunskapsinsamling, följa relevant forskning och identifiera utvecklingsbehov inom det läsfrämjande arbetet. Läsrådet ska utses av regeringen.

Läsfrämjandelyft för folkbibliotekarier

Kulturrådet ska genomföra en satsning 2021–2023 på ett läsfrämjandelyft för folkbibliotekarier. Satsningen syftar till att bidra till kompetensutveckling för folkbibliotekspersonal inom litteraturförmedling och läsfrämjande med ett särskilt fokus på barns och ungas läsning. Satsningen ska genomföras i dialog med den regionala biblioteksverksamheten.

Illustration: Nikki Schmidt,
Big Brain Agency

Statens kulturråd 2021

ISBN: 978-91-87583-66-7

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

kulturradet.se

Delad glädje är dubbel glädje! Vi vill dela denna skrift med dig som på olika sätt arbetar med eller intresserar dig för läsfrämjande.

Alla vi som arbetar med att främja läsning behöver samarbeta och dra nytta av varandras uppdrag, kompetenser och kontaktnät. Samverkan är en nyckelfaktor för att lyckas i det läsfrämjande arbetet.

Kulturrådet har bildat ett nätverk för läsfrämjande. Denna skrift är en dokumentation efter den nätverksträff som hölls i december 2020. Texterna i skriften är skrivna av de medverkande talarna på träffen, och handlar bland annat om styrkan i gemensam läsning, hur litteratur och klass samspelar, berättelsens roll inom sjukvården och hur man får läsandet att verka coolt för unga killar.

Vi hoppas att du som läser denna skrift ska inspireras och lära dig något nytt!

Delad läsning är det första numret av den nya skriftserien Kulturrådets läsfrämjande skrifter. Under denna paroll kommer vi att publicera rapporter, antologier och kunskapsöversikter på det läsfrämjande området.